

Чорноморський національний університет імені Петра Могили
факультет філології
кафедра англійської філології та перекладу

УДК 373.5.016:82.09(1-87)

«Допущено до захисту»

В. о. завідувача кафедри англійської філології
та перекладу

Людмила ШЕРСТЮК

(підпис)

“ _____ ” _____ 2024 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти магістр

за освітньо-професійною програмою «Сучасна англійська мовна комунікація і переклад – англійська мова і література та друга іноземна мова» зі спеціальності 035 Філологія (спеціалізація 035.041 германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська)

на тему: «Специфіка навчання зарубіжної літератури в середній школі в умовах оновлення змісту освіти»

Виконавця:

студентка II курсу, групи 641
Семенова Єлизавета Юріївна

(підпис)

Науковий керівник:

доктор педагогічних наук,
професор
Гришкова Раїса Олександрівна

(підпис)

Рецензент:

кандидат педагогічних наук
доцент кафедри англійської філології та перекладу
Зубенко Тетяна Володимирівна

(підпис)

Засвідчую, що в цій кваліфікаційній
роботі немає запозичень із праць
інших авторів без відповідних посилань

Здобувач _____

(підпис)

Миколаїв – 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи навчання зарубіжної літератури в середній школі.

1.1. Зарубіжна література як шкільний предмет гуманітарного циклу.

1.2. Особливості навчання зарубіжної літератури в умовах оновлення змісту освіти.....

РОЗДІЛ 2. Методичні засади навчання зарубіжної літератури в середній школі......

2.1. Методичні принципи навчання зарубіжної літератури.

2.2. Способи і прийоми роботи з літературними творами на уроках зарубіжної літератури.

РОЗДІЛ 3. Практичні аспекти навчання зарубіжної літератури в середній школі в умовах оновлення змісту освіти......

3.1. Розробка серії уроків зарубіжної літератури для середньої школи

3.2. Узагальнення результатів дослідження.....

ВИСНОВКИ

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

ДОДАТКИ

ВСТУП

Зарубіжна література - це гуманітарний предмет, що вивчається в усіх закладах середньої освіти в Україні. Вона спрямована на ознайомлення школярів з кращими творами світової літератури, залучення школярів до культурного багатства націй по всьому світу, виховання естетичного смаку та залучення до систематичного читання.

Як і інші шкільні предмети зарубіжна література зазнає постійних змін, викликаних реформуванням вітчизняної освіти та оновленням її змісту. У процесі вивчення художніх творів зарубіжних авторів учні повинні засвоїти систему конкретних і узагальнених знань, оскільки зарубіжна література вивчається як вид мистецтва і як об'єкт літературознавчої науки.

Зарубіжна література розвиває образну пам'ять, уяву, естетичний смак, розумові здібності, підвищує культуру усного й писемного мовлення. Наразі в Україні тривають дискусії щодо змісту цього предмета у зв'язку з вилученням із програми творів російських письменників згідно з Указом президента України «Про декомунізацію та дерусифікацію освіти» та іншими державними документами, що регулюють освітню політику в нашій країні.

Актуальність роботи полягає в обґрунтуванні необхідності оновлення змісту літературної освіти з огляду на зміни в соціальному, політичному та культурному житті нашої країни, викликані повномасштабним вторгненням держави-агресора в Україну.

Проблеми оновлення змісту літературної освіти в Україні порушувались багатьма вітчизняними вченими, дослідниками й учителями-практиками. Науковці Б. Шалогінов, О. Пронкевич, Н. Астрахан, Д. Наливайко та ін. присвятили праці теоретичному забезпеченню відбору творів зарубіжних авторів для вивчення в середній школі. О. Ісаєва, Т. Денисова, В. Звиняцьковський, Ю. Ковбасенко, Л. Мірошніченко докладали зусиль до адаптації творів зарубіжних авторів для їх адекватного сприйняття учнями основної школи. В. Назарець, О. Ніколенко, Ж. Клименко, Г. Сиваченко, О. Чирков, Є. Волощук, К. Шахова, Б. Щавурський та

інші забезпечували шкільний навчальний процес із зарубіжної літератури навчальними програмами, підручниками, хрестоматіями, посібниками тощо.

Водночас у зв'язку зі змінами освітньої політики в Україні додаткових досліджень вимагає вивчення й викладання зарубіжної літератури в середній школі з огляду на процеси декомунізації, дерусифікації, які активізувались в умовах воєнного стану, запровадженого з перших днів загарбницької війни Росії проти нашої держави. Тому темою магістерської роботи обрано «специфіку навчання зарубіжної літератури в середній школі в умовах оновлення змісту освіти». На рівні гіпотези вважаємо, що специфіка полягає у відмові від вивчення творів російських авторів та заміщення їх роботами європейських та інших зарубіжних письменників і поетів зі світовим ім'ям, а також посиленні виховного потенціалу зарубіжної літератури для формування у школярів патріотизму, активної громадянської позиції.

Об'єкт дослідження – процес навчання зарубіжної літератури в середній школі в умовах оновлення змісту освіти.

Предмет дослідження – специфіка викладання й вивчення зарубіжної літератури в середній школі в умовах переосмислення змісту освіти.

Завданнями роботи передбачено:

- здійснити аналіз зарубіжної літератури як шкільного предмета гуманітарного циклу;
- виявити особливості навчання зарубіжної літератури в умовах оновлення змісту освіти;
- описати методичні принципи навчання зарубіжної літератури;
- охарактеризувати способи і прийоми роботи з літературними творами на уроках зарубіжної літератури;
- розробити серію уроків зарубіжної літератури для середньої школи.

Для виконання поставлених завдань використовувались такі методи дослідження: аналіз наукових праць з методики навчання зарубіжної літератури в школі; контент-аналіз шкільних підручників із зарубіжної літератури; критичне переосмислення методичних принципів навчання зарубіжної літератури; селекція способів і прийомів роботи з літературним твором на уроці; експериментальна

перевірка розробленої серії уроків зарубіжної літератури для середньої школи; узагальнення результатів дослідження й формулювання висновків.

Наукова новизна магістерської роботи полягає в переосмисленні змісту навчання зарубіжної літератури й обґрунтуванні нового контенту для роботи на уроках в середній школі на основі селекції нових способів і прийомів роботи з літературним твором на уроці.

Практична цінність дослідження полягає в розробці серії уроків зарубіжної літератури, що може бути використана в освітньому процесі основної школи.

Магістерська робота складається з трьох розділів (теоретичного, методичного, практичного), висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, що налічує 76 позицій, та додатків.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ НАВЧАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

1.1. Зарубіжна література як шкільний предмет гуманітарного циклу

Зарубіжна література вивчається в усіх типах шкіл України. Навчальний предмет літератури включає літературознавство і теорію літератури. У процесі вивчення художніх творів учні повинні засвоїти систему конкретних і узагальнених знань, тобто, вона вивчається як вид мистецтва і як об'єкт літературознавчої науки. Учням пропонуються твори різних жанрів, стилів, напрямів. Знаннями і вміннями, сформованими під час вивчення цього навчального предмета, учні повинні вміти користуватись як у навчальних цілях, так і в нестандартних ситуаціях.

Зарубіжна література розвиває образну пам'ять, уяву, естетичний смак, розумові здібності, формує та підвищує культуру усного й писемного мовлення.

Вивчення зарубіжної літератури створює можливість реальної взаємодоповнюваності дисциплін у процесі навчання. Тому теоретичні засади викладання світової літератури у навчальному закладі повинні спиратися на головні закони розвитку мистецтва як виду людської діяльності, літератури та організації освітнього процесу, дослідження яких неможливо здійснити без визначення й обґрунтування основ наук, що виконують роль підвалин цих дисциплін.

У програмі із зарубіжної літератури зазначається, що основними завданнями вивчення зарубіжної літератури в середній школі є:

- формування стійкої мотивації до читання творів художньої літератури, до вивчення зарубіжної літератури як скарбниці духовних цінностей людства;
- ознайомлення учнів із найкращими зразками літератури оригіналу та перекладу («золотого» фонду класики та сучасності);
- поглиблення уявлень про особливості художньої літератури як мистецтва слова;
- формування читацької та мовленнєвої культури;

- розвиток умінь і навичок учнів сприймати, аналізувати й трактувати літературний твір у культурному контексті, у зв'язку з іншими видами мистецтва;
- розвиток інтересу до вивчення іноземних мов у процесі роботи з творами зарубіжних авторів;
- формування поваги до іноземних мов, культур, традицій, розвиток толерантності до всіх рас, народів, народностей і національностей;
- формування поважного ставлення до української мови і літератури як складника світової культури, бажання до збереження рідної мови, традицій і цінностей української нації в умовах глобалізації світу;
- формування духовного світу дитини, моралі та ціннісних орієнтацій;
- розвиток творчих здібностей, культури спілкування та критичного мислення учня;
- формування етичних уявлень та естетичних смаків;
- розширення культурно-пізнавальних інтересів учня [15].

Спираючись на державні документи, зазначимо, що поряд з іншими предметами гуманітарного циклу зарубіжна література відіграє ключову роль у формуванні основних компетентностей, сформульованих у концепції Нової української школи (НУШ):

- спілкування державною (і рідною) мовами (сприймання, осмислення інформації державною мовою; вміння усно й письмово тлумачити поняття, факти; вміти висловлювати думки, почуття та погляди);
- спілкування іноземними мовами (можливість читати тексти іноземною мовою за умови вивчення певної іноземної мови в навчальному закладі; зіставлення текстів оригіналу з українськими художніми перекладами);
- вміння вчитися впродовж життя (визначати мету навчальної діяльності та способи її досягнення; вміти планувати та організовувати власний процес навчання; користуватись різними видами читання: ознайомлювальне, вибіркоче, навчальне; постійно поповнювати власний словниковий запас для вдалого висловлювання власних думок; користуватися різними

джерелами довідкової інформації (словники, енциклопедії, онлайн-ресурси);
вміти здійснити самооцінку результатів власної діяльності та рефлексувати;
застосовувати комунікативні стратегії відповідно до мети і ситуації спілкування);

- обізнаність та самовираження у сфері культури (уміння й бажання використовувати українську як державну мову для духовного, культурного й національного самовияву; дотримуватися норм української літературної мови та мовленнєвого етикету; читати літературні твори, вміти користуватись досвідом взаємодії з творами мистецтва в життєвих ситуаціях; створювати тексти, висловлюючи власні ідеї, спираючись на досвід і почуття, та користуватись відповідними зображувально-виражальними засобами) [48].

Завданням вивчення зарубіжної літератури в 6–7 класах є прилучення до читання для того, щоб:

- сформувати в учнів стійкий інтерес до літератури,;
- посприяти формуванню моральних якостей школярів засобами літератури, їхньої національній самоідентифікації;
- посприяти розумінню учнями значення української та іноземних мов;
- дати дітям уявлення про зміст і форму художнього твору, їхні складники;
- сформувати в учнів основні вміння аналізу та інтерпретації художнього твору;
- формувати вміння характеризувати літературних персонажів, виявляти засоби виразності;
- дати основні уявлення про оригінал і художній переклад;
- формувати елементарні вміння та навички порівняння художніх творів в оригіналах і перекладах (за умови володіння учнями іноземними мовами);
- розвивати вміння та навички зв'язного мовлення (усного й писемного) під час підготовки різних видів робіт (висловлення власної думки щодо прочитаного, характеристика образу, складання плану твору, написання твору на літературну тему тощо) [19].

Завданням вивчення літератури у 8–9 класах є системне читання для того, щоб:

- дати уявлення про основні літературні епохи, напрями, течії в контексті вітчизняної та світової культури;
- розкрити жанрові та родові поділи літератури, навчити учнів розрізняти твори різних родів і жанрів у їхній специфіці;
- поглибити вміння аналізу та трактування творів зарубіжної літератури із застосуванням основних теоретичних понять;
- сформувати в учнів вміння вирізняти компоненти змісту й форми, встановлювати зв'язки між окремими компонентами твору, визначати їхні функції в літературній роботі;
- навчити школярів зіставляти різні літературні твори, явища, визначати їхню художню своєрідність;
- спонукати інтерес учнів до вивчення творів зарубіжної літератури в оригіналах і перекладах, розвинути вміння зіставляти оригінали й переклади (за умови володіння конкретною іноземною мовою);
- сприяти самоствердженню учнів, виробленню в них моральних якостей та громадянської позиції;
- розвивати вміння й навички зв'язного мовлення (застосовуючи аргументи, елементи дискусії, оцінки щодо прочитаного та ін.);
- виховувати естетичні почуття та емоції, формувати здатність отримувати естетичне задоволення від прочитаного твору [19].

З викладеного вище стає зрозумілою провідна роль зарубіжної літератури як предмета гуманітарного циклу в освітньому процесі основної школи.

1.2. Особливості навчання зарубіжної літератури в умовах оновлення змісту освіти

Новий етап реформування загальної середньої освіти бере свій початок після затвердження Державного стандарту базової середньої освіти в 2020 році та типової освітньої програми для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти в 2021. На цьому етапі продовжує розвиватись реформа шкільної освіти відповідно

до концепції «Нова українська школа», яка була започаткована в 2018 році. Послідовність у розвитку базової середньої освіти проявляється у продовженні формування ключових компетентностей та умінь, які важливі для свідомої самореалізації учнів, вибору подальшого життєвого шляху, навчання на рівні профільної освіти або здобуття професії. Специфічними особливостями цього рівня середньої освіти є більш глибока структуризація змісту за предметними галузями, які обов'язково враховують інтереси та таланти учнів.

Для того, щоб виявити особливості навчання зарубіжної літератури в сучасних середніх навчальних закладах, ми звернулись до моделей навчальної програми з зарубіжної літератури, які затверджені та рекомендовані Міністерством освіти і науки України. Ці програми були розроблені такими вітчизняними науковцями Ніколенко О. М., Ісаєва О. О., Клименко Ж. В., Мацевко-Бекерська Л. В., Юлдашева Л. П., Рудніцька Н. П., Туряниця В. Г., Тіхоненко С. О., Вітко М. І., Джангобекова Т. А. [43], [44], [45].

Орієнтуючись на освітньо-виховні завдання вивчення літератури в основній школі, а також на вікові особливості сприйняття літературних робіт учнями різних читацьких груп, цей курс ґрунтується на основі різних підходів, таких як: проблемно-тематичний, жанровий, історико-літературний та мультикультурний.

У модельній навчальній програмі представлена велика кількість різних авторів і художніх творів, що дає можливість ознайомитись з культурними аспектами та контекстами певних епохи; провести міжлітературні й міжкультурні паралелі та навчити учнів використовувати елементи *компаративного вивчення*. У процесі навчання зарубіжної літератури звертається увага на використання таких елементів компаративістики, як порівняння явищ однієї національної літератури; літературних творів різних національних культур; художніх творів і медіатекстів (кінострічок, мультфільмів за прочитаними творами), літературних текстів і творів інших видів мистецтва, художніх і нехудожніх текстів (таких як: науково-популярні, документальні тощо), оригіналу і перекладу [43].

У процесі опрацювання певного художнього твору важливо враховувати такі контексти, як: соціально-історичний та культурно-філософський. Слід також

звернути увагу на взаємозв'язки художньої літератури з іншими видами мистецтва, наприклад: живопис, графіка, скульптура, музика, театр, кіно та ін., оскільки літературний твір зображує ознаки конкретної культурної епохи, її світогляд та концепції філософії. Згідно до цього художня література, в усіх своїх національних проявах, повина бути представлена як цілісний аспект культури певної доби. Такий підхід надає змогу розширити читацьке сприйняття літературних робіт, сприяє кращому осмисленню ключових цінностей культури, спонукає учнів до активної й продуктивної роботи з навчальним матеріалом та залучає школярів до власних суджень і висновків. Слід зауважити, що в процесі навчання зарубіжної літератури широко використовуються знання із суміжних предметів, тому ми можемо зазначити, що посилюється роль міжпредметної інтеграції [44].

З огляду на Державний стандарт і модельну навчальну програму, важливо втілити в роботу сучасні підходи до вивчення літератури в закладах середньої освіти, а саме: особистісно орієнтоване навчання, діалогічний характер викладу матеріалу. Все це можна досягти завдяки застосуванню новітніх педагогічних технологій.

Відповідно до Державного стандарту в межах мовно-літературної галузі передбачаються різноманітні види діяльності учнів в умовах швидкого розвитку інформаційного суспільства, не лише з художніми текстами в книжковому форматі, а й медіатекстами, соціальними мережами, цифровими ресурсами тощо [44]. Таким чином вчителів варто завчасно перевірити необхідний цифровий матеріал для безпечної роботи школярів з ним; повідомити про важливість дотримання етичних норм і академічної доброчесності. Під час вивчення зарубіжної (світової) літератури буде доречним системно представити інформаційно-комунікаційні технології навчання, які неабияк підсилюють інтерес школярів до навчального процесу та активізують творче сприймання учнями літературних творів.

До особливостей навчання зарубіжної літератури можна додати дерусифікацію та специфіку вивчення англomовних художніх творів в умовах воєнного стану та вповоєнний період. Цей підхід впроваджується в процес навчання шляхом

залучення знань історико-культурного та соціокультурного характеру, які можуть допомогти школярам інтерпрувати й оцінювати художні твори як культурні явища та як своєрідний спосіб пізнання світу та життя. Слід наголосити, що в програмі значна увага приділяється вивченню творів зарубіжної літератури у взаємозв'язках із українською. Такий підхід надає можливість учням краще засвоювати національну своєрідність, цінність культур різних часів і народів; сприймати українську культуру як невіддільну частину світової. Літературні роботи в програмі розглядаються у комплексі з медіаторами, кіно, анімацією, театром, образотворчим мистецтвом, музикою [45].

Також активно використовується комунікативний підхід. Цей підхід пронизує всі етапи діяльності школярів на уроках зарубіжної (світової) літератури: досвід читання, слухання, розглядання та обговорення художніх творів і медіа текстів; співпраця з однокласниками в парах або групах; творча роботи на основі прочитаного тексту. Завдяки цьому в учнів покроково розвивається вміння грамотно спілкуватись та використовувати літературну мову як інструмент висловлювання особистих думок та почуттів. Також починає формуватись потреба в осмисленні, критичному мисленні та оцінці інформації. Ключовими принципами комунікативної методики вивчення зарубіжної літератури є принципи: мисленнево - мовленнєвої активності, індивідуалізації, функціональності, ситуативності та новизни [45].

На реформи в українській освіті вплинула велика кількість факторів. Найбільших змін сучасна освіта в Україні зазнала під час пандемії COVID-19, яка змінила реалії та складові освіти, але ще більше її змінила війна. На сьогоднішній день до оновлення змісту української освіти додається ще один тип реформи - дерусифікація. Для того, щоб зрозуміти, як саме ця реформа вплинула та змінила систему освіти, ми повинні визначити що саме представляє собою цей процес. Звертаючись до робіт науковців можна одразу зрозуміти, що на сьогоднішній день ще досі не існує загальноприйнятого визначення процесу дерусифікації. В науковій роботі «Дерусифікація України: правові та політичні аспекти» Степаненко В. [65] зазначає, що дерусифікація представляє процес позбавлення України від

політичного, економічного, культурного та ідеологічного впливів зі сторони рф. В свою чергу Юзьков М. [75] надає процесу дерусифікації дещо інакше визначення: «Дерусифікація – це процес розбудови української держави на засадах демократії, свободи та рівності». Такої ж точки зору дотримується і Шевчук Т. [71] який трактує цей процес як «повернення Україні її історичної пам'яті та самоідентифікації.» Схожі погляди мають науковці Кравченко В. [35] та Дзюба І. [18] які вважають, що процес дерусифікації як поновлення та розквіт української культури, мови, національного спадку, цінностей та становлення української ідентичності у кожній із сфер сучасного українського суспільства. А ось науковець Верестюк О. [6] виразив схожу думку зі Степаненко В., який трактує цей процес як позбавлення України від будь-яких наслідків русифікації, а саме впливу російської культури, мови та ідеології.

Отже, можемо зробити висновок, що на сьогоднішній день вітчизняні науковці ще не в змозі надати одне конкретне визначення цьому процесу, оскільки проаналізувавши трактування провідних наукових діячів ми бачимо, що деякі вчені трактують дерусифікацію, як емансипація української культури та мови від наслідків русифікації, а деякі навпаки трактують цей процес, як становлення української ідентичності, культури та мови.

Проаналізувавши наукові роботи, ми можемо визначити декілька ключових аспектів дерусифікації:

- поширення та розвиток української культури, мови, мистецтва та формування в українцях патріотичного духу та поважного ставлення до Батьківщини та її історії;
- позбавлення від будь-якого впливу русифікації в усіх сферах сучасного українського суспільства, тобто відмова від використання російської мови;
- оновлення змісту освіти, позбавлення української історії від впливу російської ідеології та розвиток критичного мислення й вміння протистояти пропаганді.

Внаслідок всіх вищезазначених реформ особливості навчання зарубіжної літератури зазнали грандіозних змін, результатом яких стало оновлення підручників з цього предмету. Формування в незалежній Україні власної стратегії літературної освіти, введення курсу «Зарубіжна література» до навчальних процесів в закладах середньої освіти та бажання забезпечити полікультурну освіту школярів вимагало створення нових результативних підручників для введення нової навчальної дисципліни.

Українські вчені Б. Шалогінов, О. Пронкевич, Н. Астрахан, Д. Наливайко, О. Ісаєва, Т. Денисова, В. Звиняцьковський, Ю. Ковбасенко, Л. Мірошніченко, В. Назарець, О. Ніколенко, Ж. Клименко, Г. Сиваченко, О. Чирков, Є. Волощук, К. Шахова, Б. Щавурський та інші забезпечували шкільний навчальний процес із зарубіжної літератури навчальними програмами, підручниками, хрестоматіями, посібниками тощо. На думку Удовиченко Л. високих результатів вдалося досягти завдяки процесу демократизації в освіті, яка надає змогу вчителям та учням обирати серед програм і підручників ті, які найбільше відповідають запитам конкретного класу. [66]

Матеріал підручників із зарубіжної літератури ґрунтується на теоретичних розробках вчених А. Хуторського, Ю. Бабанського, Є. Пасічника, Г. Васьківської, О. Барановської, В. Цимбалюк, О. Мазуркевича, О. Топузова, О. Бандури, Г. Семенюк, А. Фасолі, В. Чертова та інших. Завдяки аналізам праць вчених можна дійти висновку, що наповнення підручників обумовлюється такими особливостями, як суспільно-історичне, національно-культурне та мистецьке життя нашої країни. Значний вплив на зміст підручників з зарубіжної літератури мала вітчизняна та європейська педагогічна думка та світовий культурний контекст. [66]

Удовиченко Л. [66] зазначає, що автори навчальних програм із зарубіжної літератури для старшої школи, такі як: Л. Мірошніченко, О. Ісаєвою, Ж. Клименко, Д. Затонський, Ю. Ковбасенко, О. Ніколенко, Б. Шалогінов, Є. Волощук, Д. Наливайко, К. Шахова та інші передбачають визначення історичного, культурологічного та філософського контекстів у вивченні художніх творів загалом та образів-персонажів зокрема.

Аналіз оновлених підручників здійснюється багатьма педагогами та науковцями. Педагог Дедюєва Н. здійснила аналіз оновленої програми з зарубіжної літератури для 8 та 9 класів. Пропонуємо дослідити аналіз підручника для 8 класу. На початку свого аналізу вчитель зазначає, що оновлена програма наголошує головною метою вивчення зарубіжної літератури: залучити учнів до ознайомлення зі здобутками зарубіжної літератури та культури; розвиток творчої особистості дитини, формування гуманістичного світогляду, моралі, естетичних смаків читача.

Педагог зауважила, що програмовими завданнями вивчення світової літератури є: привчання та мотивування учнів до читання; ознайомлення школярів з найкращими прикладами перекладної літератури та мови оригіналу; поглиблення уявлень про своєрідність та особливості художньої літератури як мистецтва слова; розвиток умінь і навичок для сприймання та аналізу літературних робіт з точки зору актуальних питань сьогодення і становлення особистості; формування поважного ставлення до іноземних мов, культур, традицій; розвиток творчих здібностей та критичного мислення у школярів.

Дедюєва Н. наголошує, що за новими підручниками учні мають змогу ознайомитись з основними етапами літературного процесу на тлі світової культури. Особлива увага приділяється властивостям розвитку різних родів і жанрів в хронологічній послідовності [16].

Педагог зацентрувала увагу на позитивних аспектах оновленого змісту, оскільки запропоновані твори відповідають віковим особливостям учнів 8 класу. Твори не є надмірно об'ємними та складними для розуміння та дозволяють формувати світогляд учнів. Дедюєва Н. [16] відзначила та схвалила увагу програми і підручника на таких темах: «Священні книги людства», «Античність», «Середньовіччя», «Відродження», «Бароко», «Класицизм». Ці розділи оновленого підручника дають змогу вчителю послідовно ознайомити учнів з процесом розвитку та становлення світової літератури. Також варто зазначити, що вивчення літературних творів можна побудувати паралельно, у взаємозв'язку із курсом всесвітньої історії.

Наступним позитивним аспектом вважають нескладні уривки для ознайомлення: легенди Старого Заповіту, міфи Троянського циклу, поетичні зразки доби Середньовіччя. В своєму аналізі педагог зазначає, що вважає доволі складною для сприйняття Джона Донна «Щоб мучить мене...», філософської поезії доби Бароко. [16]

В аналізі Дедюєва Н. [16] відзначає наявність великої кількості завдань для перевірки рівня сприйняття і засвоєння прочитаного матеріалу, які будуть корисні як педагогу, так і учню при плануванні подальшої роботи на уроках. Приклади завдань: творче читання, ключі до твору, захоплююча та корисна інформація про культуру різних народів. Варто зазначити, що важлива теоретична інформація для школярів виокремлена в рубриці «Словник термінів». Також з'явилися такі розділи, як «Україна і світ», «Література і мистецтво», які можуть стати в нагоді вчителю для процесу формування розвиненої та толерантної особистості школяра. Педагог також відзначає яскравий ілюстративний матеріал, який зможе допомогти учням краще сприймати інформацію.

Також Дедюєва Н. [16] вважає не зовсім доцільним вивчення теми «Література 20-21 ст.» після вивчення класицизму 17 ст., оскільки це порушує хронологію розвитку літературного процесу. Доцільним вважається знайомство школярів із творами Сент-Екзюпері. Рекомендовано Річарда Баха до відповідного літературного напрямку і часу.

Дедюєва Н. [17] наголосила, що класичні твори таких авторів, як Гете, Шиллера, Свіфта, Гейне, Байрона розглядаються з точки зору сучасних позицій. В оновлених підручниках надається цікаве і зрозуміле пояснення теоретичному матеріалу, також пояснюються і особливості творчого стилю авторів. Варто зазначити, що відчувається увага до зв'язку літератури з такими видами мистецтва, як музика, театр та кінематограф.

Проведений аналіз визначив, що оновлені підручники створено на основі компетентнісного підходу. В оновленому підручнику вчителю й учням запропоновані питання, які допоможуть сформувати відповідні до рекомендацій

Європейської Ради компетентності, тобто ініціативність, практичність, робота з цифровими носіями, соціальні та громадянські навички, уміння навчатися.

Зручними для використання під час навчання виявились рубрики: основні поняття, ключі до твору, квіти з України, культура різних народів, калейдоскоп ідей. Окремо педагог відзначила рубрику NOTA BENE, оскільки вона виділяє основні моменти і вчить учнів визначати в тексті найголовніше. [17]

Отже, наразі з навчальних планів прибираються російські письменники та їх твори. В програмі зарубіжної літератури виявились небажаними такі письменники та літературні роботи, як: Ілля Ільф і Євгеній Петров «Дванадцять стільців», Володимир Короленко «Сліпий музикант», Михайло Булгаков «Біла гвардія», Михайло Лермонтов «Герой нашого часу» через прояв російського шовінізму й імперіалізму, зневажливого ставлення до української мови та культури та нетолерантного ставлення до інших націй. Але варто зазначити, що на сьогоднішній день все ще немає чіткої відповіді на те, які конкретно твори російських не повинні вивчатись в програмі, оскільки деякі літературні роботи російських письменників присутні в списках позакласного читання та є текстами на вибір. Представники Міністерства освіти і науки України все ще дискутують що до вивчення російських авторів в українських закладах середньої освіти.

РОЗДІЛ II. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

До методичних засад навчання зарубіжної літератури вітчизняними науковцями (С. Ю. Ніколаєва, Н. К. Складенко, О. Б. Тарнопольський та ін.) віднесено методичні принципи, способи та прийоми роботи з творами іншомовних авторів. Методичні засади навчання зарубіжної літератури розглядаємо як систему цілеспрямованих методів і способів роботи вчителя з учнями, що сприяє ефективнішому засвоєнню навчального матеріалу, формуванню відповідних компетенцій з огляду на підвищену вмотивованість школярів до набуття знань в умовах переосмислення змісту літературної освіти.

Методи навчання – це найбільш рухливий та динамічний елемент навчального процесу. Системне застосування адекватних методів у практиці навчання відображає завдання цілісного навчального пізнання – його змістовної, мотиваційної та операційної сторін.

2.1. Методичні принципи навчання зарубіжної літератури.

Методичні принципи навчання зарубіжної літератури – це відповідь на питання «Як організувати освітній процес?».

Метод навчання є системним об'єктом, який включає способи та прийоми взаємопов'язаної діяльності вчителя й навчальної діяльності учнів, дії та операції, що забезпечують досягнення визначених цілей та завдань. У методах навчання можна виділити такі суттєві ознаки:

- бути формою руху пізнавальної діяльності учнів;
- виступати логічним шляхом засвоєння знань, формування навчальних компетенцій здобувачів освіти;
- виступати певним способом обміну інформацією між учителем і учнями;
- бути способом управління пізнавальною діяльністю школярів;
- характеризуватися певними способами спілкування учасників освітнього процесу;

1) Принцип емоційності навчання.

У процесі навчання акцентується увага на ролі емоцій. Цей принцип розглядається в роботах з педагогіки таких провідних науковців, як Н.П.Волкова та М.М.Фіцула.

Український педагог М.Фіцула [68], в роботі «Педагогіка» зазначив, що суть принципу емоційності полягає в тому, що під час навчального процесу в здобувачів освіти виникають певний емоційний стан та почуття, які допоможуть стимулюванню успішного засвоєння знань. Такому процесу навчальної діяльності зазвичай сприяють логічний та жвавий виклад матеріалу, наведення захоплюючих прикладів, використання наочних матеріалів й ТЗН. Н. Волкова [11] зазначає, що «принцип емоційності навчання реалізується через жвавий, образний виклад матеріалу, мову учителя, його ставлення до учнів, зовнішній вигляд, використання цікавих прикладів, застосування наочності і ТЗН, створення в учнів почуття виконаного обов'язку».

Р. Кольбух та Р. Пріма [33] вважають, що принцип емоційності є дидактичною категорією. Зміст цієї категорії пов'язаний з почуттями, переживаннями, мотивами навчання та інтересом до навчального процесу. «У процесуальному плані – це жвавий, емоційно-образний виклад матеріалу вчителем, спрямований на розвиток як інтелектуальної, так і естетико-емоційної, вольової сфери учня, його оцінного ставлення до пізнаного та вивченого». Науковці виділили ефективну групу прийомів для забезпечення принципу емоційності під час навчального процесу, а саме: вербальні (спрямовані на перключення уваги); техніко-експресивні (інтонаційні, сюжетно-мовні); сюжетно-сміслові (фольклор, сатира, гумор, крилаті вислови, метафори тощо); експресивно-мімічні; заохочення учнів до участі в діалозі, ігрових ситуаціях.

На думку Р. Кольбуха та Р. Пріми, важливо дотримуватись певних аспектів під час впровадження принципу емоційності в навчальний проце, а саме:

- розробка технологій навчання, які ґрунтуються на особистісно-орієнтованому підході, враховуючи емоційну насиченість уроку;

- орієнтир на особистісний, гуманістичний підходи під час навчального процесу та дотримання демократичних стосунків між учителем та здобувачем освіти;
- обов'язково враховувати риси кожного учня (особистості); звертати увагу на психофізіологічні особливості здобувача освіти та його рівень вияву емоційного стану;
- надання аудиторії психологічно-комунікативного контакту (єдність дій педагога й учня);
- впровадження інтерактивних методик, співпраця та взаємодія педагога та здобувача освіти;
- відповідне емоційно-ціннісне ставлення вчителя до учнів та до себе;
- прояв поваги до особистостей отримувачів освіти, врахування їх інтересів та емоцій;
- мова педагога повинна бути чіткою, емоційно забарвленою та виразною;
- спонукати клас до дії використовуючи риторичних питань, питальних зворотів, звертання до присутніх тощо;
- розвиток внутрішнього потенціалу учнів;
- спонукання творчості учнів та розвиток їх здібностей;
- контроль емоційного стану учнів та його корекція.

2) Принцип толерантності (антидогматичності):

Одна з найважливіших основ, яка допомагає формувати гуманне ставлення людини до світу – це толерантність. Сфера освіти напряду стосується до формування в молодому поколінні поважного ставлення до думок, поглядів та життєвої позиції інших людей. Одна з основних цілей сучасної освіти – це виховання толерантності в учнях.

Як зазначає Горлова О., «головна мета художньої літератури – виховання людини толерантною, доброю, справедливою та сповненою співчуття» [13]. Художня література переважає в тому, що має потужний вплив на почуття, розум учня та сприяє розвитку емоційності. Опрацювання художньої літератури активізує зміни

в емоційній сфері здобувачів освіти, оскільки події в творі (життєві ситуації та вчинки героїв, конфлікти зображені в літературній роботі) провокують учнів на роздуми. Педагоги звертають увагу учнів на моральні питання, які зображуються в певному творі та поведінці конкретного героя.

Для виховання в здобувачах освіти поважного та толерантного ставлення до думок інших, розвитку вміння порозумітися з партнером, вільно висловлювання власної думки та чути опонента, на уроках використовуються такі види робіт, як:

- робота в парах;
- робота в групах
- творча робота;
- бесід різних видів з учнями;
- читання по ролях;
- театралізація.

Бесіди за прочитаним твором є важливими, оскільки завдяку процесу міркування, учні можуть самі дійти до висновків та певних відповідей. Висновки, які діти зробили самотужки будуть впливати на їх поведінку та мислення.

Під час реалізації цього прийому в навчальному процесі:

- учні вчаться сприймати погляди інших та протилежні позиції;
- збільшується інтерес до різних поглядів;
- формується повага до іншої культури та здатність використовувати культурні відмінності для того, щоб збагатити власну культуру.

3) Принцип країнознавчого підходу:

Л. Мірошніченко зауважує, що країнознавчий підхід відіграє основну роль при вивченні зарубіжної літератури, оскільки вивчається зв'язок іноземних письменників з Україною. Стосунки авторів з нашою країною можуть бути проаналізовані за такими ознаками, як:

- зарубіжні автори, які подорожували Україною (О. де Бальзак, А. Міцкевич, Р. Рільке);
- зарубіжні автори, які проживали на території України;

- зарубіжні автори, які зображували Україну, українську культуру та побут в своїх літературних роботах (Дж. Байрон).

Натомість Ю. Ковбасенко [31] стверджує, що зв'язки іноземних письменників з нашою країною можуть досліджуватись за такими аспектами, як:

- творчі зв'язки к країною (зображення української тематики);
- вплив України на життєвий шлях письменника;

Науковець З. Кирилюк стверджує, «кожен твір що несе в собі ознаки конкретної епохи та країни, пануючих у ній уявлень про світ, громадянських та етичних переконань і виражає все це у формах, притаманних художній культурі певної епохи»

Науковці Ж. Клименко, А. Лісовського, С. Пультера, С. Сафарян, М. Черкезової, З. Кирилюк вважають доцільним вивчати взаємозв'язки зарубіжних авторів з Україною за такими напрямками:

I. Життєвий і творчий шлях, роботи зарубіжних письменників, які мали зв'язки з Україною та також літературно-краєзнавчі пам'ятки, присвячені авторам, які:

- народилися і проживали в Україні, їхня творчість належить іншій літературі – єврейській, австрійській тощо;
- жили або перебували в Україні, що зображено в їхній творчості ;
- Україна мала вплив на життєвий шлях митця.

II. Життєпис і творчість зарубіжних письменників, пов'язані з Україною:

- зображення української тематики, персонажів та фольклору в творчості автора;
- мали ділові або особисті стосунки з українськими митцями під час перебування за межами України.

III. Відображення українського національного колориту (історичних подій, культури, традицій, побуту та мови) в літературних роботах та матеріалах зарубіжних письменників.

4) Принцип урахування рідної мови і культури:

Цей принцип передбачає завчасне виконання порівняльного аналізу мовних і культурологічних аспектів рідної та іноземних мов та культур. Аналіз здійснюється для передбачення потенційних перешкод, з якими можуть зіткнутися учні при оволодінні новою інформацією; а також створення методики навчання, яка повинна допомогти учням та педагогу подолати ці труднощі. Значущою є ідея про опору на наявний в учня досвід у рідній мові. Під час реалізації такого принципу, учень засвоює нові культурні феномени та розширює можливості сприйняття інформації. Такий процес відбувається на фоні мовного та культурного багажу знань учня. Використовуючи цей принцип, навчальний процес має яскраво виражену міжкультурну основу, відображається разом з фактологічним, лінгвокраїнознавчим та ціннісний аспектами.

Принцип врахування рідної мови і культури учня передбачає включення іноземної культури культура в реальний життєвий процес учня, в результаті чого розширюється індивідуальний міжкультурний досвід дитини.

5) Принцип домінуючої ролі вправ:

Реалізація цього принципу в освітньому процесі представляє собою організацію навчальної діяльності учнів, спрямованої на виконання великої кількості мовленнєвих вправ. Принцип використовується в процесі навчання через виконання учнями різних вправ, які спонукають до здійснення мовленнєвих дій, ґрунтуючись на певних мовленнєво-розумових операціях. Формування та покращення навичок мовлення відбувається завдяки функціонуванню таких операцій під час виконання вправ.

6) Принцип взаємопов'язаного вивчення зарубіжної та української літератур:

При проходженні курсу з зарубіжної літератури, особливо важливим є зв'язок зарубіжної та української літератур, оскільки створюється рівновага між «власним» та «чужим», своїм та спільним. На думку Словенської І. [63], на

основі цього балансу учень формується як патріот своєї Батьківщини та розуміє реалії світу. Завдяки такому принципу чітко простежується той факт, що Україна завжди була залучена до європейського культурної спільноти та соціуму. Реалізуючи цей принцип, педагог та учні мають можливість простежити та дослідити спільні теми, образи, мотиви, сюжети, ідеї в українській та зарубіжній літературах. Наприклад, вічні образи Прометея, Гамлета, Дон Кіхота; шекспірівські та біблійні мотиви мотиви, були зображені в українській літературі такими митцями, як: Т. Шевченко, Л. Українка, М. Рильський, А. Малишко, М. Бажан, П. Тичини, М. Бажан, Б. Олійник та ін. Також простежується зображення спільних проблем, жанрів, напрямів та течій.

Завдяки цьому принципу учні мають змогу ознайомитись із впливом української літератури на світову: знайомство Й. В. Гете з Україною під час спілкування з графом Потоцьким; зображення козаччини, особливо постаті гетьмана Мазепи в літературних роботах письменників Д. Дефо, Вольтера, Байрона, В. Гюго, Р. Рільке. Оноре де Бальзак, класик французької літератури, одружився з українкою і певний час жив і творив в Україні. У його творах того періоду відчувається значний вплив української народної творчості, соціокультурних явищ, способу життя, традицій та звичок українців.

2.2. Способи і прийоми роботи з літературними творами на уроках зарубіжної літератури.

У лексикографічній праці І. Кочан і Н. Захлюпаной вказано, що прийом – «це елемент методу, засіб його реалізації, окремий пізнавальний акт. Його характерною рисою є по-перше, здатність використовуватися в різних методах, по-друге, частковість, тому прийом часто називають деталлю методу».

У тлумачному словнику «прийом» трактується як «спосіб виконання або здійснення чого-небудь [7]. Метод дослідження, вивчення чого-небудь». У «Педагогічному словнику» М. Ярмаченка (2001 р.), в «Енциклопедії освіти» В.

Кременя (2008 р.), у «Словнику-довіднику з української лінгводидактики» М. Пентилюк (2003 р.) для поняття «прийом» окремої статті не визначено.

Розглянувши трактування та визначення, які були надані дослідниками в наукових роботах визначимо, які саме прийоми та способи використовуються при навчання зарубіжної літератури. Звернувшись до робіт провідних викладачів, методистів та науковців з методики викладання зарубіжної літератури, перший спосіб, який використовується при роботі з літературними творами, – це читання художнього твору. Цьому способу притаманні такі прийоми:

- виразне читання учителя;
- читання майстрів художнього слова (відеозаписи та ін.);
- навчання виразному читанню учнів;
- читання учителем художнього тексту з коментарем (коментоване читання).

Виразне читання учителя. Учитель – виконавець, професійно підготовлений до виразного читання. Спочатку він має сам оволодіти обов'язковими, нехай і елементарними, навичками літературної промови, навчитися застосовувати вправи з техніки мовлення, вміти підпорядкувати своє читання логіці твору. Водночас необхідні кожному вчителю елементарні навички щодо техніки, логіки мовлення не можуть застосовуватись універсально до будь-якого літературного твору і не мають вирішального значення в процесі підготовки тексту до читання вголос.

Необхідно зазначити, що цей прийом, як вважають багато учених-методистів та учителів-практиків (М. Рибникова, Є. Язовицький, М. Качурін, Р. Майман, О. Ісаєва), є одним з найефективніших та найдієвіших видів художньої інтерпретації тексту. «Художнє слово у писемному тексті наділене багатьма значеннями. Натомість голос, як жива вода, перетворює написане слово на вчинок, дійство. І за умови виразного читання особистісність стає неодмінним результатом того вибору із багатьох, найбільш близьких виконавцю значень, які у письмовій формі мовлення є прихованими», зазначає Ф. Штейнбук.

Вважаємо за потрібне звернути увагу та розглянути прийоми науковця О. Ісаєвої з вдосконалення та використання виразного читання, а саме:

- читання в особах;
- читання художніх текстів "ланцюжком";
- мелодекламація;
- інсценування прочитаного;
- рецензування прочитаного;
- конкурс виразного читання [22].

Науковець вважає, що виразне читання на уроках зарубіжної літератури - це мистецтво виконання художнього тексту та предмет навчання цьому мистецтву. Суть прийому виразного читання ставить за мету виховання читача з розвиненим естетичним смаком.

Доволі ефективним вважається прийомом інсценування. Це один з найскладніших видів роботи на уроці, але він є доволі популярним та багато педагогів використовують його під час навчального процесу. Цей прийом допомагає учням переосмислити, змінити своє ставлення до літературного образу/персонажу та загострює увагу в процесі читання тексту. Інсценування дає можливість учням краще засвоїти сюжетні лінії твору.

Наступний прийом - це рецензування прочитаного. Прийом вважається доволі непростим для учнів, оскільки вони повинні замінити педагога та оцінювати своїх однокласників замість учителя. Рецензування допомагає школярам покращити навички з аналізу прочитаного в класі, вміння слухати та оцінювати однокласників. Прийом рецензування сприяє формуванню естетичного смаку та сприяє розвитку критичного мислення. Б. Степанишин та О. Ісаєва зазначають, що для досягнення бажаних результатів обов'язково треба дотримуватись методичних вимог, які складаються з двох частин - це формальномовленнева та аналітично-змістова частини.

Перша частина визначається такими аспектами:

- загальне враження від почутого і його аргументація;
- метод читання (розповідний, ораторсько-публіцистичний, моторний, наспівний, монотонний, речитатив тощо) та відповідність методу прочитаному текстові;

- характер відтворення тексту;
- характеристика інтонації прочитанного;
- відповідність логічних наголосів в літературній роботі;
- дотримання пауз;
- відповідність темпу читання, наявність чіткого ритму;
- доречність міміки та жестів;
- доречність пози. [64]

Друга частина складається з таких аспектів:

- виявлення чи зрозумів виконавець тему та ідею літературного твору;
- формування висновку чи вдалося декламатору передати думку автора під час читання;
- оцінювання інтерпретації твору (чи була вона достатньо цікавою), "бачення" твору, яку запропонував виступаючий;
- виявлення помилок під час читання;
- загальний висновок та оцінювання. [22].

Наступний прийом – мелодекламація. Такий прийом є доволі поширеним, оскільки він є ефективним та простим в організації. Суть прийому полягає в тому, щоб читання віршів не ставало формальним та нецікавим. Обов'язковими правилами мелодекламації є читання поезій, її контекст та антураж, у якому відбувається це виступ. Одна з обов'язкових вимог організації прийому - це поетапність. Під час першого етапу учням важливо оформити місце проведення такого заняття. Звертається увага на зовнішній вигляд, оскільки одяг, аксесуари, музичний супровід школярів повинні відповідати певному образу. Організація другого етапу ускладнюється, оскільки заняття такого роду повинні проходити в актовій залі, зі сцени якої школярі будуть презентувати обрані та вивчені напам'ять вірші, завчасно підібравши музику, аксесуари та одяг, які будуть відповідати ідеї та образу. По-друге, як зазначає Ф. Штейнбук, черговість виступів слід зробити зі своєрідним сценарієм [73]. Такий прийом має безліч переваг, так як вихід на сцену змушує учнів мобілізуватись, оскільки в залі

глядачами можуть бути однокласники. Нетрадиційна та неординарна атмосфера заняття стає для учнів незабутньою, яка стимулюватиме учнів до вивчення літератури загалом.

На заняттях із зарубіжної літератури може реалізуватись звичний та традиційний прийом коментованого читання. Коментоване читання - це прийом, який може допомогти учням у самостійній роботі з літературним твором. Прийом сприяє розумінню школярами ідейно-художнього змісту прочитаного та може підготувати учнів до аналізу тексту.

Л. Мірошниченко надає такі види коментаря:

- історико-культурний, який може розкрити зміст маловідомих історичних або культурних подій, які були висвітлені в прочитаних літературних роботах;
- побутовий, який пояснює школярам певні національно-специфічні побутові реалії та національні звичаї, які не схожі з українськими;
- географічний (природничий), що дає учням змогу отримати інформацію про природні умови (клімат, флору, фауну і рельєф), які зображено у творі або які вплинули на його написання;
- лінгвістичний, тобто надання дефініції незрозумілим словам та характеру їхнього використання у художньому творі; коментування елементів відбувається на лексичному, синтаксичному, фонетичному та метричному рівнях (особливо важливо під час ознайомлення з твором в оригіналі), а також у поясненні сталих словосполучень;
- лінгвопорівняльний, суть якого полягає в поясненні прямих та переносних значень слів та у виявленні збігів та відмінностей їх семантичних полів та стилістичної забарвленості в українській та інших мовах.

Наступний прийом - це зіставлення. Його головна задача – це порівняти епохи та літературні напрямки; біографії авторів та їх творчі зв'язки з іншими митцями (зустрічі, листування, обмін задумами); матеріалів про створення сюжетів чи творів; зіставлення оригіналу твору та художнього перекладу; порівняння схожих художніх образів та асоціацій; теоретико-літературних понять, які можуть бути схожими або відрізнятися залежно від особливостей національної літератури та

порівняння відтінків слів в образних системах української та зарубіжної літератур [2], [70].

На уроках зарубіжної літератури використовується евристична бесіда. У роботі «Методи викладання світової літератури в школі» Л. Мірошніченко зазначає, що бесіда складається з трьох частин. Перша частина - це випереджувальні запитання. Це певний список питань, які спрямовані на виявлення ступеня сприйняття тексту та змісту літературної роботи, наприклад: «Що зображено? Про що йдеться?». Друга частина, являє собою назку запитань, які стосуються поезики, наприклад: «Як зображено?». Заключна третя частина - це загальні запитання. Питання такого типу дають можливість учням опанувати ідейно-художній зміст твору. Евристична бесіда має декілька видів:

- бесіда за заздалегідь визначеними запитаннями;
- «вільна бесіда».

Вид евристичної бесіди залежить від ролі педагог та учнів у ній. Реалізуючи на уроках вид бесіди за заздалегідь сформованими запитаннями, педагог пропонує учням певну систему запитань, яка дає змогу школярам самостійно розібратися у художньому творі, знайти в ньому потрібну інформацію, мати змогу знайти цитати для підтвердження своїх висновків та підготуватися до колективної бесіди у класі.

Натомість, під час застосування «вільної бесіди», учням важливо добре орієнтуватися у художньому тексті, а самі питання не будуть підготовлені завчасно, а виникатимуть безпосередньо в процесі обговорення. Під час проведення «вільної бесіди» вчителю потрібно продумати, розробити план-конспект, визначити мету, спрямованість бесіди та її висновки. Використовуючи план-конспект бесіди педагогу буде легко прогнозувати питання з боку учнів, а відхилення в ході дискусії будуть легко коригуватися.

На уроках зарубіжної літератури також проводяться диспути або дискусія. Для організації такої активності достатньо одного запитання, яке має бути проблемним та стосуватися певної важливої і комплексної художньої, моральної, суспільної, філософської або іншої проблеми.

Головна риса диспуту це те, що така активність не завжди передбачає однієї остаточної відповіді на проблемне запитання. Ф. Штейнбук зазначає, що “навіть навпаки, якщо диспут закінчиться тим, що весь клас дійде спільного висновку, який влаштовуватиме усіх..., що завдяки такому диспуту спаплюжено та заперечено головну мету вивчення літератури. Це зовсім не означає, що доходити певних висновків у процесі вивчення творів взагалі заборонено, - йдеться про шкідливість висновків остаточної.” [72]

Успіх диспуту залежить від якісної підготовки до конкретного уроку або до такого типу діяльності загалом. Останнє передбачає, що педагог завчасно опрацював зі школярами різноманітні види усних повідомлень, діалоги-інтерв'ю, прес-конференції, обговорення кінофільмів, вистав тощо, тобто клас підготовлений для вільного раціонального спілкування.

Отже ми можемо зробити висновок, що диспут - це спільне обговорення конкретного питання з літератури, яке передбачає висловлення несхожих думок, але кожна повинна бути обґрунтованою та виключати в себе можливість однозначної відповіді.

Відповідно до вищезазначених прийомів можна виділити такі види навчальної діяльності учнів:

- добір матеріалів (літературознавчі, історико-культурні, цитати з творів тощо);
- переказ з елементами аналізу тексту, аналіз епізодів, сцен за запитаннями та завданнями учителя;
- розгорнуті усні та письмові відповіді на запитання педагога;
- складання плану для аналізу частини або цілого твору;
- аналіз образу героя твору;
- переказ з елементами порівняння;
- порівняльний аналіз образів героїв твору, епізодів, пейзажів, стильових особливостей твору;
- порівняльний аналіз творів різних жанрів;
- зіставлення перекладу та переспіву;

- постановка проблеми та її аналіз із використанням літературних джерел та матеріалів із суміжних видів мистецтв;
- виступ під час проведення диспуту;
- твори на конкретні та узагальнені теми, а також твори з елементами порівняння. [72]

На уроках зарубіжної літератури педагоги можуть реалізувати дослідницький метод. Він ґрунтується на дослідженні та розкритті нових аспектів твору. Панівною характеристикою методу вважається акцент на самостійній роботі школярів під час аналізу та вивчення художнього тексту. Під час дослідницького методу учні мають змогу самостійно вирішити складні завдання, завдяки набутим знанням, навичкам та вмінням. Використання дослідницького методу у середніх класах можливо лише частково.

Дослідницький метод реалізуватися через такі прийоми:

- постановка проблеми для всього класу;
- пропозиції педагога для проведення семінарського заняття, в результаті чого учні обиратимуть теми доповідей, співдоповідей або готуватись до виступу як опоненти;
- пропозиція вчителя вибрати художній твір для самостійного аналізу, якого немає в програмі, або твір, який вони з цією метою обирають самостійно. Педагог може запропонувати школярам творчі завдання з естетичних, літературознавчих, культурологічних чи моральних проблем [41, 42, 72].

Такий метод використовується для створення умов, в яких учні можуть набути певного досвіду. Цьому можуть посприяти такі види діяльності, як:

- самостійний аналіз частини твору;
- аналіз цілого твору;
- зіставлення двох або кількох творів у тематичному, проблемному, ідейному, теоретико-літературному, історико-літературному, мистецько-культурологічному планах;

- зіставлення та аналіз двох або декількох точок зору щодо твору або образ героя тощо;
- зіставлення літературного твору з його екранізацією;
- самостійна оцінка спектаклю, різних акторських інтерпретацій героя драми [42].

Дослідницький метод допомагає розвивати в учнів уміння працювати з бібліотечним каталогом; самостійно знаходити літературні джерела, необхідні для виконання завдання; розвивати вміння користуватися та опрацьовувати ці джерела; вміти конспектувати, цитувати, складати плани та тексти виступів та творів. Також ми можемо зробити висновок, що евристичний та дослідницький методи мають за мету сприяти розвитку мислення учнів, освоєнню нових знань, навичок та вмінь, які стимулюватимуть зацікавленість щодо вивчення літератури.

Репродуктивний метод вважається невідомою складовою навчального процесу. Цей метод логічно завершує процес пізнання, оскільки є спрямованим на відновлення, відтворення того матеріалу, що зберігся у пам'яті. Опишемо прийоми, завдяки яким репродуктивний метод реалізується під час викладання зарубіжної літератури:

- слово учителя; педагоги можуть використовувати такий прийом під час підведення підсумків виконання учнями домашньої роботи, написання есе або пояснення змісту, умов виконання домашнього завдання;
- розповідь учителя; прийом, який застосовується педагогами для представлення біографічних відомостей життя та творчості письменників, про факти громадсько-політичного життя, які стали основою твору, про історико-культурні явища життя, які були зображені в творі, про паралелі світової та української літератур татипологічно подібні аспекти в цих літературах, а також для переказу епізодів, які не вивчаються текстуально;
- лекція; поняття «шкільна лекція» та «лекція» відрізняються своєю специфікою. «Шкільна лекція» представляє собою усний виклад

учителем конкретної теми. Такий прийом доцільно використовувати в середній школі лише частково.

- завдання за підручником чи посібником.

Репродуктивний метод зумовлює такі види діяльності учнів, як:

- уважне та свідоме сприйняття інформації;
- складання плану та конспекту лекції учителя або прочитаних статей підручника;
- складання таблиць різних типів (хронологічних);
- підготовка усних відповідей за лекцією або матеріалом підручника;
- написання творів з використанням матеріалу з певної теми чи проблеми.

Отже, такий метод може реалізуватися через певні прийоми діяльності учнів, які зазначають його необхідність для процесу вивчення літератури у школі. Він позитивно впливає на розвиток мислення учнів, сприяє розвитку критичного мислення, адекватного сприйняття та оцінки матеріалу і забезпечує свідоме та якісне засвоєння знань.

Питання методів викладання зарубіжної літератури досліджувала О. Орлова, яка надала таку класифікацію методів навчання:

1. характером (ступенем самостійності й творчості) діяльності учнів. Така класифікація побудована на ідеї проблемності та включає в себе пояснювально-ілюстративні, інформаційно-рецептивні, репродуктивні, проблемного викладу, еристичні або частковопошукові, дослідницькі методи викладання (І. Лернер і М. Скаткін).

2. джерелом знань (С. Петровський, Е. Галант): слово – словесні (використовуються такі методи, як: розповідь, пояснення, бесіда, дискусія, лекція, робота з підручником тощо); образ – наочні (введення методів ілюстрації, такі як таблиці, плакати, картини, карти, схеми, муляжі; також методи демонстрації за допомогою комп'ютерних технологій, фільмів тощо); досвід – практичні (в навчальний процес впроваджуються усні, письмові, графічні, тренувальні,

відтворювальні, навчально-трудова вправи), а також широко використовуються такі види робіт, як: лабораторні, практичні та дидактичні ігри.

3. логікою навчання: в цій класифікації використовуються індуктивний, дедуктивний, продуктивний, аналітичний, синтетичний, порівняння, узагальнення, конкретизації і виділення головного методи.

4. способом керівництва навчальною діяльністю безпосередні або опосередковані: в такій класифікації виокремлюються методи пояснення педагога й організації самостійної роботи студентів.

5. дидактичними цілями: в цій класифікації можна виділити декілька методів. Перший метод - стимулювання й мотивації навчання. Він спрямований на розвиток інтересу учнів до навчання і відповідальності за навчання. Можуть використовуватись такі типи роботи як: навчальна дискусія, пізнавальні ігри, створення ситуації інтересу і новизни у процесі викладання, стимулювання обов'язку і відповідальності у навчанні).

Наступний метод - організація і здійснення навчально-пізнавальної діяльності. Це може бути пояснення, інструктаж, розповідь, бесіда, робота з підручником, ілюстрування, самостійне спостереження, вправи, лабораторні, практичні і дослідні роботи. Третій метод - метод контролю і самоконтролю (усний, письмовий, тестовий, графічний, програмований, самоконтроль і самооцінка у навчанні).

6. бінарні методи (М. Махмутов): в класифікації розглядається п'ять методів викладання та п'ять методів навчання.

- методи викладання поділяються на: інформаційно-повідомляючий; пояснювальний; інструктивно-практичний; пояснювально-спонукальний; спонукальний;
- методи навчання складаються з: виконавчого, репродуктивного (відтворюючого), продуктивно-практичного, частково-пошукового та пошуковий.

7. характером взаємодії студентів і викладачів: виділяються пасивні, активні та інтерактивні методи.

8. способом діяльності педагога (І. Малафійк); виділяються методи, як: організації та управління процесом засвоєння знань; здійснення навчальної діяльності; стимулювання навчальної діяльності; контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів та методи мотивації.

9. Остання класифікація складається з таких методів: евристичного, продуктивного навчання, когнітивного методу або методу навчального пізнання, креативного, а також методу організації навчання. [55]

Отже, до методичних засад навчання зарубіжної літератури нами віднесено методичні принципи, способи та прийоми роботи з художнім текстом на уроках у середніх навчальних закладах. У роботі розкрито 6 принципів викладання зарубіжної літератури в середній школі, а саме: принцип емоційності (суть якого ввести учнів в певний емоційний стан та викликати почуття, які стимулюватимуть успішне освоєння знань школярами); принцип толерантності (суть якого формування поважного ставлення до точок зору, думок, протилежних позицій та поглядів інших); принцип краєзнавчого підходу (який досліджує та ознайомлює учнів зі зв'язками українських митців із зарубіжними, та яктй вплив мала Україна та творчість іноземних письменників); принцип урахування рідної мови і культури (який ознайомлює учнів з відмінностями культурологічних та мовних аспектів творів, які вивчаються); принцип домінуючої ролі вправ (який ставить за мету розвинути вміння та навички спілкування школярів на основі підібраних педагогом вправ); та принцип взаємопов'язаного вивчення зарубіжної та української літератур (який ознайомлює учнів з впливом української культури на мистецтво іноземних митців та навпаки, зображення всесвітньо відомих вічних образів в українській літературі).

У дослідженні описано способи та принципами, які реалізуються під час навчального процесу: читання художнього твору; виразне читання учителя; читання майстрів художнього слова; навчання виразного читання; коментоване читання; читання в особах та ланцюжком; мелодекламація; інсценування та рецензування прочитаного та конкурс виразного читання.

РОЗДІЛ III. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ОСВІТИ

3.1. Розробка серії уроків зарубіжної літератури для середньої школи.

Реформа шкільної освіти в Україні бере початок з 2016 року з переходом до концепції Нової української школи. У концепції враховані основні принципи сучасної європейської освіти, яким не відповідала пострадянська модель навчання, оскільки вважалась неактуальною та менш дієвою. Наступною причиною змін стало повномасштабне вторгнення росії в Україну. Такі видозміни в українському суспільстві спонукали негайне оновлення освіти в Україні загалом.

У закладах середньої освіти діти мали змогу ознайомитись з творами англійських, американських, німецьких, австрійських, польських та російських письменників. До повномасштабного вторгнення, в період з 2010 до 2014 року, російська література була домінуючою в програмі світової літератури та досягала 60% від усіх художніх творів загалом. В умовах воєнного стану було вилучено роботи російських письменників із навчальної програми. Причиною цього слугує нездатність українських учнів адекватно сприймати роботи, написані автором країни-агресора. Такі теми, як смерть, руйнування, втрати, окупація, вимушена розлука з рідними та своєю домівкою можуть бути вразливими для учнів.

Вилучення творів російських авторів з навчальної програми несе в собі декілька важливих аспектів, а саме: додавши твори інших іноземних письменників, учні матимуть можливість дослідити реальні історичні факти та події, які приховувались радянською владою.

Аналізи шкільних підручників із зарубіжної літератури засвідчують, що й дотепер у деяких з них представлені твори російських авторів. Наприклад, поряд з поезіями англійських (Р.Бернс, Р.Л.Стівенсон, Дж.Кітс) чи німецьких (І.Гете, Г.Гейне) письменників та поетів, наведених мовою оригіналу, подано переклади російською мовою.

Автори шкільних підручників із зарубіжної літератури О. Дорофєєва, Н. Гребницька, Л. Касьянова, Н. Мілянська, Н. Півнюк, Р.Чепурко, все ще надають переклади, здійснені російськими поетами К. Бальмонтом, С. Маршаком, К. Чуковським. Переклади українських перекладачів Л.Українки, І. Франка, М. Лукаша, порівнюються з російськими, тоді як краще було би порівнювати з оригіналами.

Наприклад, у 6 класі учням пропонується вивчити напам'ять уривок з поеми О.Пушкіна «Руслан і Людмила», «У лукоморья дуб зеленый» на вибір українською або російською мовою. В підручник для 7 класу все ще включено російських письменників Б. Окуджава («До свідання, пальчики»), Ю. Полякова («ЧП районного масштаба»), білоруса В. Бикова («Альпійська балада»).

Зрозуміло, що створення й видавництво нового покоління шкільних підручників потребує часу, зусиль і відповідного фінансування.

Дослідженням зарубіжних творів, яких можна додати до оновленої програми, займаються провідні українські педагоги, які вже виділили яскраві приклади художніх творів та письменників, якими можна замінити російські. Один з таких творів є «Колгосп тварин» Джорджа Орвелла, в якому автор розкриває теми колективізації та індустріалізації, що спричинили знищення сел та навмисний голодомор. Автор зображує людську духовну деградацію в умовах життя в тоталітарній системі; життя та розвиток на фермі після того, як вони позбулись господаря. Головна проблема твору - це перетворення мислячої людини на істоту, яка бездумно підкоряється вимогам режиму.

Ще одним прикладом сучасної зарубіжної літератури слугує художній твір Ежена Йонеско «Носороги», в якому описується «омасовлення» суспільства, втрата особистості, індивідуальності та незмога протистояти ідеям мас.

Проблема відсутності свободи інформації та авторитаризм влади розкрита в романі Рея Дугласа Бредбері «451 градус за Фаренгейтом». Автору зобразив інтелектуально та духовно деградоване суспільство, яким легко керувати та яке втратило здатність критично мислити й невзмі робити висновки.

Важливі теми терору та свавілля влади розкриваються в роботах Таїра Халілова «До останнього подиху», Альбера Камю «Чума», Генріха Белля «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...» та Томаса Манна «Маріо і чарівник». Вивчення таких художніх творів та їх обговорення зможе позитивно вплинути на навчальний процес, оскільки такі твори дадуть змогу розширити кругозір учнів, дізнатися реальні фактами з історії та культури; дослідити інформацію про реальні історичні доленосні події; а також допомогти розвинути критичне мислення школярів.

Процес дерусифікації літературної освіти несе в собі доволі позитивні аспекти, оскільки в процесі вивчення художніх творів іноземних письменників надавались переклади як українською, так і російською мовами, але в оновлених підручниках

ззначаються суто українські варіанти перекладів. Таке оновлення дозволяє презентувати більше робіт українських перекладачів, що в результаті може посприяти формуванню патріотизму, поваги до своєї Батьківщини; а також формуванню національної ідентичності учнів.

Зазначимо твори, які виявились небажаними в оновленій літературній програмі. Однією з робіт, яка стала об'єктом дискусій, є художній твір Іллі Ільфа і Євгенія Петрова «Дванадцять стільців». Роман все ще відноситься до додаткової літератури в програмі, та його критикували чи не найбільше через прояви шовінізму російської культури та неповаги до українців як до нації.

У роділі «Твори на вибір» все ще залишається новела російського письменника Володимира Короленка «Сліпий музикант». Художній твір викликає проблеми в навчальному процесі, оскільки містить надмірне вживання таких іменників і прикметників, як – «хохол»/ «хохли» (вживано в тексті 10 разів) та «хохляцький» («хохляцький гумор» чи «дурний хохляцький чорт» / вживано в тексті 5 разів).

Роман Михайла Булгакова «Біла гвардія» вважається небажаним в оновленому змісті оскільки в роботі автор проявив зневажливе ставлення до культурної та історичної спадщини України (до української мови та до гетьмана Павла Скоропадського).

На сьогоднішній день такі художні твори викликають багато суперечностей. Оскільки читати роботи, в яких проявляється неповага до нації, особливо під час повномасштабного вторгнення, може бути просто недоречним та тяжким для сприйняття школярів. У цьому випадку зрозуміло чому саме роботи поставлені під питання, оскільки сучасний читач не буде толерувати зневажливе ставлення до української мови, історії та культури.

На нашу думку, слід звернути увагу на твори західноєвропейських та американських авторів, які, не будучи учасниками описаних подій, дивлячись на них дещо відсторонено, розкривають соціально значущі теми за допомогою художнього твору.

Ми пропонуємо твори відомих іноземних авторів та їх роботи, які не представлені в офіційній навчальній програмі. Для кожного з творів ми представляємо розроблену серію уроків.

6 КЛАС

Тема: «Гаррі Поттер і Таємна кімната» Джоан Роулінг.

Мета: ознайомити отримувачів освіти з творчістю англійської письменниці Джоан Роулінг та опрацювати роман «Гаррі Поттер і Таємна кімната».

Предметні компетентності: учень переказує основні події в творі, розкриває основні проблеми та тему твору, вміє характеризувати образи персонажів.

Обладнання: текст твору, презентація, портрет автора.

Епіграф:

«Справжній друг - той, хто залишається з вами тоді, коли від вас іде весь світ», - У. Вінчеллі.

Хід уроку

I. Організаційний момент. Слово вчителя.

Сьогодні на уроці ми будемо обговорювати один з найпопулярніших романів в усьому світі – «Гаррі Поттер і Таємна кімната» Джоан Роулінг. Ми поринемо з вами в казковий світ чарівників та магічних істот! Ви готові до нашої казкової подорожі? Ви прочитали книгу? Чи сподобалась вона Вам?

II. Бесіда за прочитаним.

1. Чи святкували день народження Гаррі в сім'ї Дурслі?
2. Як Гаррі вдалось втікти з дому дядька та тітки?
3. Де головний герой провів останній місяць літа?
4. Чому Добі прийшов до Гаррі?
5. Чому Гаррі та Рон запізнились на потяг?
6. Чому підозрювали, що Гаррі спадкоємець Слизерину?
7. Як Гаррі зміг поспілкуватися з Томом Редлом?

8. Чому Гегріда виключили з Хогвартсу та відправили до Азкабану?
9. Завдяки кому Гаррі та Рон змогли знайти вхід до Таємної кімнати?
10. Чи змогли врятувати Джинні?

III. «Звичайний день»

Слово вчителя: Дізнавшись про повсякденне життя Гаррі, давайте створимо з вами розклад хлопчика в Школі для чаклунів.

Учні складають розклад персонажа, використовуючи інформацію з тексту.

IV. Вправа для виразного читання:

V. «Лист літературному персонажеві»

Завдання учнів - написати листа персонажу, в якому підтримують його.

Слово вчителя: На початку твору ми з вами прочитали, що в Гаррі Поттера був день народження та, нажаль, його ніхто з його родини не привітав, а друзі були далеко. Хлопчик сумував за ними та школою, а дядько з тіткою постійно його сварили. Давайте ми напишемо лист для головного героя з привітаннями та побажаннями до дня народження, щоб підтримати Гаррі!

VI. Метод «Акваріум»

Клас поділяється на три групи, кожна з яких отримує завдання для обговорення. Одна з груп сідає по центру класу та утворює внутрішнє коло. Завдання обговорюється в групі, інші учні спостерігають за обговоренням. На цю роботу педагог виділяє 3 хвилини. Після закінчення часу група займає свої місця та педагог ставить питання класу.

- **Завдання для першої групи:** Доведіть, що Рон хороший та вірний друг Гаррі.
- **Завдання для другої групи:** Доведіть, що під час пригод в Таємній кімнаті Гаррі проявив кмітливість та мужність.

- **Завдання для третьої групи:** Доведіть, що Добі вірний та хоробрий ельф-домовик.

Питання вчителя до класу: *Чи погоджуєтесь ви з думкою групи? Який аргумент ви вважаєте найбільш переконливим?*

VII. Метод «Мікрофон»

Педагог ставить запитання до всього класу. Кожен учень відповідає в мікрофон (або уявний мікрофон) та передає іншому отримувачу освіти по черзі. Кожен учень говорить швидко та лаконічно. Говорити може лише той, хто тримає мікрофон. Відповідь отримувачів освіти не коментується та оцінка за неї не ставиться.

Питання: Кого з героїв цього роману ви взяли б собі за приклад? Чому?

X. Підсумок уроку.

Слово вчителя: Повернемося до епіграфу, з яким ми ознайомились на початку уроку. Хто для вас «справжній друг»? Чи можемо ми назвати Рона, Герміону та Добі справжніми друзями Гаррі?

XI. Домашнє завдання.

«Робота над помилками». Люди – не ідеальні створіння і ми всі робимо помилки. Тітка та дядько Гаррі, Петунія та Вернон, не виняток. Нашить їм листа та порадьте, що варто змінити їм в своїй поведінці та славленні до Гаррі, щоб налагодити стосунки в сім'ї?

7 КЛАС

Тема: Пісня про Правду. Райнер Марія Рільке

Мета: ознайомлення учнів з творчістю письменника Райнера Марія Рільке та з його роботою «Пісня про Правду», ознайомлення учнів з увагою автора до України та її героїчного минулого.

Предметні компетентності: учень знає основні відомості про життя і творчість письменників, виразно читає твори, учень вміє виявлять історичну основу прочитаного твору.

Обладнення: текст твору, портрет автора, презентація

Епіграф:

*Краще різка відвертість, ніж зрадницька мовчанка.
Григор Тютюнник*

Хід уроку

I. Організаційний момент. Слово вчителя.

Сьогодні на уроці ми ознайомимось з вами з творчістю видатного австрійського письменника Райнера Марія Рільке. На нашому занятті ми попрацюємо з новелою «Пісня про правду». Ви прочитали твір? Чи сподобався він вам?

II. Прийом «Дивуй».

Слово вчителя: перед тим як ми почнемо працювати з літературним твором, я б хотіла розказати вам, що саме надихнуло австрійського письменника на написання новели.

Райнер Марія Рільке під час подорожі по Європі, відвідав Україну двічі. Свою першу подорож до України письменник здійснив в 1899 році. Ця подорож викликала інтерес письменника до Київської Русі, до Козаччини, а також до багатой історії нашого великого народу. Рільке глибоко вразили Софіївський собор та Києво-Печерська Лавра. Письменник навіть відвідав могилу нашого видатного письменника Тараса Шевченка.

Наступного разу письменник завітав до нашої Батьківщини у 1900 році. Рільке відвідав Київ, Кременчук, Полтаву та Харків. Письменника настільки вразила краса українських степів, рівнин та природи загалом, що він навіть мріяв оселитися в Києві. Чоловік вважав це місто «близьким до Бога». Залишившись під враженням від подорожей нашою мальовничою Батьківщиною, письменник зобразив спогади про Україні в своїх роботах «Книга годин» та «Книга прощ».

Спогади про нашу Україну можна також знайти в інших роботах творчої спадщини письменника: в мистецтвознавчих статтях, перекладах, віршах, прозових творах, тощо.

А твір, який ми будемо опрацьовувати сьогодні, «Пісня про Правду», автор створив, надихнувшись українським фольклором.

Подивимось коротке відео про подорожі австрійського письменника Україною.

<https://youtu.be/7ppO5gokru8?si=fCdQX-AD4m3nBWK8>

III. «Мозковий штурм»

- ✓ Як Евальд відносився до смерті?
- ✓ Чому наратор назвав на Евальда «спокійна точка серед усієї суєти»?
- ✓ Чи дійсно Евальду випала «особлива доля»?
- ✓ Чому Евальд назвав Смерть ледачою?

IV. «Відгадай героя»

Вчитель вибирає декілька учнів та загадує здобувачу освіти персонажа з твору. Учень повинен описати свого персонажа (від першої особи) чітко та лаконічно, щоб інші змогли здогадатись.

Перший учень: описати Петра

Другий учень: описати Якилину

Третій учень: описати Олексу

V. Вправа для виразного читання.

VI. «Бесіда за прочитаним»

- Як зображено в творі український народ, які епітети використовує автор?
- Які часи зображено у творі?
- Як зображені польські пани?
- Які українські традиції змалював автор?
- Яке значення мали ікони для людей?

- Як пісня кобзаря вплинула на людей? До чого вона їх спонукала?
- Чи згадуються якісь історичні постаті в пісні?
- Чому кожного разу пісня звучала по новому? Як саме вона звучала для людей?

VII . «Продовж сюжетну лінію»

Слово вчителя: В кінці новели ми дізнаємось, що Олекса наважився піти на війну; він покинув свою хату, попрощався з мамою та пішов наздоганяти загін та більше ми нічого про нього не чули. Давайте ми з вами трохи пофантазуємо та продовжимо сюжетну лінію для Олекси. Як ви гадаєте, чи наздогнав він загін, чи пішов він на війну або ж все таки повернувся додом? На вашу думку, яка доля спідкає хлопця?

Учні прописують завдання та зачитують перед однокласниками за бажанням.

VIII. «Асоціативний куш»

Слово вчителя: З новели ми дізнались, що старий кобзар проспівав пісню. Подивимось відео та прослухаємо цю пісню. Після прослуховування, будь-ласка, поділіться своїми відчуттями та асоціаціями, які виникли у вас під час прослуховуванн. Чи відчули ви те саме, що й герої твору?

<https://youtu.be/PmMwoHLU9gw?si=BrR3Bv18HWRASUyL>

IX. Робота з епіграфом

Слово вчителя: Повернемось до епіграфу нашого уроку, автором якого є Григiр Тютюнник. *«Краще різка відвертість, ніж зрадницька мовчанка»*. Як ви його розумієте?

X. Підбиття підсумків та домашнє завдання.

Складіть план твору «Пісня про правду».

Тема: «Крадійка книжок» Маркус Зузак

Мета уроку: ознайомити учнів з творчістю австралійського письменника Маркуса Зузака, проаналізувати роботу «Крадійка книжок», розвивати культуру усного мовлення.

Предметні компетентності: учень вміє виявлять актуальність теми та проблеми твору, вміє знаходити символи в творі та трактувати їх, розкриває особливості сюжету твору.

Обладнання: портрет письменника, презентація, текст твору.

Епіграф:

У людини можна відібрати те, що він нажив, але не те, що він пережив (Е. Севрус)

Хід уроку

I. Організаційний момент.

II. «Прес-конференція з автором»

Попередня підготовка: учнім завчасно дають завдання ознайомитись з біографією автора, підготувати питання для прес-конференції та виступати в ролі журналістув. З числа учнів (які навчаються на високому рівні) обирають одного, який буде виступати в ролі письменника та відповідати на питання про творчість та особисте життя.

Орієнтовний план:

1. Журналіст: Доброго дня, Маркусе! Раді вітати Вас та дякуємо, що завітали! На сьогоднішній день Ви один з найбільш популярних сучасних письменників з успішною крає'рою! Будь-ласка, розкажіть розкрилися Ваші літературні здібності?

Письменник: Доброго дня! Підростаючи, мені завжди подобалась робота мого батька – маляр, але я завжди мав потяг до книжок та літератури загалом. Отже, в 16 років я вже почав писати свої перший роман.

2. Журналіст: Коли Ви закінчили Ваш перший роман, чи одразу Вам вдалось його опублікувати?

Письменник: *Нажаль, ні. Публікації роману мені довелося чекати аж 7 років! Мій дебютний роман «The Underdog» вийшов аж в 1999 році.*

3. **Журналіст:** **Як і кожного митця, Вас повинно було щось спонукати та надихнути для написання власних робіт. Поділіться з нами, хто або що надишло Вас на написання роману?**

Письменник: *Моє непереборне бажання писати з'явилося після прочитання «Старий та море» Ернеста Хемінгуея.*

4. **Журналіст:** **Розкажіть нам, хто привив Вам любов до читання та літератури загалом?**

Письменник:*Мої батьки емігранти з пост-воєнної Європи - Німеччини та Австрії. Вони емігрували до Австралії незнаючи мови, але вони робили все, для того, щоб англійська мова стала як рідна для мене та моїх братів і сестер. Саме батьки привили любов до навчання та читання.*

5. **Журналіст:** **Нам дуже цікаво дізнатись ким ви працювали до початку кар'єри письменника?**

Письменник: *Я працював чителем англійської мови в школі, в якій раніше навчався.*

6. **Журналіст:** **Як для популярного письменника у Вас не багато літературних робіт?**

Письменник: *Це дійсно так, в мене всього 6 робіт. «The Underdog», «Fighting Ruben Wolfe», «When Dogs Cry» це трилогія. Після трилогії були видані романи 'The Messenger', 'The Book Thief' та 'Bridge of Clay'.*

7. **Журналіст:** **На Вашу думку, який з Ваших романів можна вважати посправжньому тріумфальним або тріумфальними?**

Письменник: *Я вважаю, що тріумфальним романом можна вважати «Крадійку книжок», яка була опублікована в 2005 році. Вона прийшла до смаку багатом міжнародним шанувальникам та літературним критикам.*

8. **Журналіст:** **Чи очікували Ви, що книга здобуде всесвітньої слави?**

Письменник: *Насправді ні. Але книга була берекладена аж 30 мовами та було продано 16 мільйонів екземплярів по всьому світові. Роман перебував*

*навіть у списку «The New York Times Best Seller list» понад 230 тижнів.
Також, за мотивами моєї книги знятий фільм.*

9. Журналіст: Маркусе, розкажіть нам що полягло в основу Вашого роману «Крадійка книжок»?

Письменник: В основу мого роману полягли спогади моїх батьків про бомбардування Мюнхена, нацистський режим, потоки євреїв, голод та смерть.

Журналіст: Дякуємо Вам, Маркусе, за чудове інтерв'ю!

III. «Продовжіть речення»

- Події відбуваються в ... (Німеччині)
- Оповідання ведеться від імені ... (Смерті)
- Батько головної героїні втік через ... (спілкування з комуністами)
- Головна героїня знаходить свою першу книгу на ... (кладовищі)
- Найкращого друга Лізелі звать ... (Руді Штайнер)
- Лізелі вчить читати ... (її прийомний батько Ганс)
- Сім'я Губерманів перехувала Макс Ваттенбурга тому що він ... (єврей)
- Макс покидає дім Губерманів через ... (загрозу викриття)
- Макса відправили до концтабору в місті ... (Мюнхен)
- Після бомбардування Хімель-Штрассе Лізелі залишилась жива тому що ... (в ту ніч сиділа в підвалі)
- Лізелі виходить заміж за ... (Макса)
- Вже заміжньою та літньою жінкою головна героїня живе в ... (Австралії, в Сіднеї)

IV. «Ланцюжок подій»

Завдання учнів правильно правильно розташувати події, які розвиваються в творі, в правильній послідовності від початку до кінця.

- Знайомство Лізелі та Руді Штайнера; (4)
- Життя Лізелі з Губерманами; (3)

- Ганс Хуберман навчає Лізель читати; (6)
- Втрата молодшого брата; (1)
- Прибуття до Молькінга; (2)
- Проблеми з читанням; (5)
- Лізель починає красти книжки; (7)
- Бомбардування Молькінга, падіння Небесної вулиці; (14)
- Максу треба рятуватись; (11)
- Зустріч Лізель та Смерті; (15)
- Хвороба Макса; (9)
- Ганса мобілізують; (12)
- Книга для Лізель від Макса; (10)
- Повернення Ганса з армії; (13)
- Нове знайомство – Макс; (8)

V. «Зробіть людину щасливою»

Слово вчителя: *з роману Марка Зузака ми дізнались про тяжке та трагічне життя головної героїні. Ми не можемо назвати Лізель щасливою, але як ви гадаєте чого їй може не вистачати для щастя? Давайте пофантазуємо та доповнимо життя дівчини такими подіями, щоб її можна було зробити хоч трохи щасливішою.*

(Учні прописують щасливі події для головної героїні та діляться своїми ідеями з однокласниками)

VI. «Опишіть героя»

Клас ділиться на 5 груп. Кожній групі дається завдання описати певного персонажа. На обговорення групам дається 5 хвилин, на виступ 2 хвилини.

1 група – описує подружжя Губерманів від імені Лізель;

2 група – описує Лізель від імені Смерті;

3 група – опишіть Макса від імені Лізель;

4 група – опишіть Руді від імені Лізель;

5 група – опишіть Ільзу Герман від імені Лізель;

VII. «Мозковий штурм»

1. На вашу думку, чому Смерть зацікавився саме Лізель?
2. Як ви гадаєте, якщо б автор роману зробив улюбленого спортсмена Руді былим, а не темношкірим, чи акцентувалася б на цьому увага? Чому?
3. Як Ви думаєте, чому Смерть вирішив забрати книгу Лізель та розповісти її історію?
4. Яку роль посідає книга в романі? Яким чином книги слугували головній героїні?

VIII. «Бесіда за прочитаним»

1. Хто назвав Лізель «Крадійкою книжок»? **(Смерть)**
2. Скільки разів Смерть бачився з Лізель? **(тричі)**
3. Як Роза та Ганс наказали себе називати? **(мама та тато)**
4. На вашу думку, чому Лізель одразу прив'язалась до Ганса?
5. Які сни тривожили Лізель? **(їй снівся її молодший брат)**
6. Чому Лізель потрапила до класу малюків в школі? Як вона себе відчувала? **(вона не вміла читати, їй було соромно і вона почувала себе гігантською)**
7. Чому Роза відлущувала Лізель дерев'яною ложкою? **(дівчинка витратила зароблені гроші на прання, щоб відправити листа справжній мамі)**
8. Які були стосунки у Ганса з його сином? **(вони не могли порозумітись, оскільки Ганс категорично не підтримував Гітлера, а його син навпаки)**
9. Яка подія вплинула на Ільзу Герман, що її вважали божевільною? **(Вона втратила сина на війні)**
10. Який подарунок зробив Макс для Лізель на її день народження? **(він подарував їй книгу з малюнками, яку зробив сам з книги фюрера)**

11. Що трапилось з Максом після того, як Лізель принесла сніг до підвалу?
(він сильно захворів)
12. Через який вчинок Ганса його сім'я опинилась в небезпеці? (він дав шматок хліба єврею, якого вели до контабору)

VIII. Робота з епіграфом.

Слова вчителя: ознайомившись з епіграфом нашого уроку: «У людини можна відібрати те, що він нажив, але не те, що він пережив», як ви трактуєте даний вислів? Чи можна його віднести до життя нашої героїні?

IX. Підбиття підсумків уроку. Домашнє завдання.

Напишіть твір-роздум на тему чому б ви порадили прочитати роман «Крадійка книжок»?

УРОК 9 КЛАС

Тема: «Сяйво». Стівен Кінг

Мета: ознайомити учнів з творчістю американського автора Стівена Кінга на прикладі роману «Сяйво», поглибити навички інтерпретації та аналізу художнього твору.

Предметні компетентності: учень може виявити актуальні теми та проблеми твору й пов'язати їх з проблемами суспільства та культури, знає основні відомості про життя та творчість автора, характеризує образи провідних героїв.

Тип уроку: комбінований

Обладнання: текст твору, презентація, відео.

Епіграф:

Найстрашніше — це не демони чи монстри, а люди, які можуть завдати зла своїм ближнім.

Хід уроку

I. Організаційний момент.

II. Повідомлення теми, завдань та епіграфу уроку.

III. Вступне слово вчителя.

Сьогодні ми ознайомимось з першим бестселером легендарного американського письменника Стівена Кінга – «Сяйво». Чи сподобався вам цей роман? Чи дивились ви екранізацію та чи сподобалась вона вам? З якими іншими творами Стівен Кінга ви знайомі?

IV. Прийом «Дивуй»:

Для того, щоб зацікавити учнів та залучити до більш продуктивної роботи з текстом, наводяться цікаві факти про створення роману «Сяйво»

1. Роман письменника був опублікований в 1977 році;
2. Слова з пісні Джона Ленона «Instant Karma!» надихнули письменника на створення назви роману («*We all shine on*»);
3. Ідея для роману прийшла письменнику увісні, під час поїздки до готелю «Стенлі»;
4. Письменнику наснився кошмар, в якому його син втікає по коридору від надприродного монстра;
5. Стівен Кінг сам написав сценарій для відомої екранізації його роману, але режисер Стенлі Кубрік навіть його не прочитав та написав власний;
6. По роману створений міні-серіал під керівництвом письменника та навіть опера;
7. Деякі сцени з роману прописані надто реалістично, що лякали навіть самого автор (сцена де Денні Торранс опинився в кімнаті 217 та побачив мертву жінку у ванній кімнаті);
8. Автор зізнався, що підсвідомо описав в романі про свої проблеми з алкоголем;
9. Стівен Кінг ріс у злижнях, тому він висвітлює цю проблему в житті головних героїв;

10. В романі присутні алюзії на літературні роботи «Маска червоної смерті» Едгара Алана По та Рея Бредбері;
11. За 12 років до початку роботи на романом «Сяйво», в письменника були набридли для роману зі схожою концепцією, який він хотів назвати «Darkshine»;

V. Бесіда за прочитаним:

- Як ви вважаєте, чому Стівен Кінг часто використовує прийом «внутрішнього монологу» в романі?
- Яку роль сні та кошмари відіграють в романі?
- На вашу думку, чи можна вважати самого автора прототипом до свого персонажу Джека Торренса?
- Як автор описує Венді? Якщо ви бачили екранізацію, чи відрізняється персонаж Венді в фільмі від оригінального?
- З якого моменту поміж героїв почало зростати напруження?
- Чому робота в готелі перетворилась для Джека на пекло?
- Яка подія в романі налякала вас більше всього?
- Що мав на увазі Дік Холлоран коли сказав, що Денні просто «сяє»?
- На вашу думку, чому привид готелю зміг оволодіти саме Джеком?

V. Літературна гра «так-ні»

- У головного героя Джека були проблеми з алкоголем; (так)
- Джек був успішним письменником; (ні)
- Джек продовжував працювати вчителем в школі (ні)
- У Джека та Венді бути чудові стосунки; (ні)
- У хлопчика Денні були надприродні можливості: ясновидіння та телепатія; (ні, лише телепатія)
- У Денні був невидимий друг Тоні; (так)
- Дік Холлоран не мав надприродних можливостей; (ні)

- Денні почав бачити видіння не одразу після призду в готель;
- Сім'я Торренс з самого початку знала про темне минуле готелю «Оверлук»; (ні)
- Денні не порушив обіцянку, яку дав Діку та не заходив в кімнату 217; (ні)
- Джек бачить сон, в якому вбиває власного сина; (так)
- Джек не бачить примар в готелі; (ні)
- Джек планує написати книгу про жахіття, які коїлись в готелі; (так)
- Дені покликав Діка на допомогу; (так)
- Джек вижив після пожежі в готелі; (ні)

VI. «Проектна робота»

Слово вчителя: уявіть себе популярним блогером. Вас попросили поділитися своїми враженнями після прочитання роману «Сяйво». Висловіть свою думку та розкажіть, чому цю роботу варто прочитати.

(клас ділиться на три групи: перший ряд – блогер записує відео на свій ютуб канал; другий ряд – блогер, в якого беруть інтерв'ю; третій ряд – блогер пише пост в свої соц. мережі. Коротко сформулювавши відповідь, група обирає одного представника, який демонструє роботу перед усім класом)

VII. Порівняння.

Слово вчителя: В інтерв'ю письменник зізнавався, що навіть його налякала сцена в кімнаті 217, яку він сам і прописав. Давайте звернемося до цього уривку прочитаємо та проаналізуємо його. Чи здався він вам настільки лакаючим, як його описав автор? Поділіться своїми думками.

Слово вчителя: ознайомившись з фрагментом роману чи згодні ви, що він один з найлякаючих? Що ви відчували під час прочитання цього вривку? Він налякав вас, викликав напругу або здався взагалі не страшним? Будь-ласка, поділіться своїми думками.

VIII. Робота з епіграфом.

Давайте повернемося з вами до епіграфу, якмй був представлений на початку уроку. Обговоривши роман, як ви розумієте вислів Стівена Кінга?

IX. Оцінювання

X. Заключне слово вчителя.

XI. Домашнє завдання

Подивіться екранізацію роману Стенлі Кубрика. Виділіть відмінності між романом та фільмом.

<https://apostrophe.ua/ua/article/lime/person/2020-05-23/filmu-siyanie-40-let-pochemu-stiven-king-nenavidel-svoyu-samuyu-populyarnuyu-ekranizatsiyu/32974> Ознайомтесь зі статтею та поясніть чому Стівен Кінг розкритикував екранізацію.

3.2. Узагальнення результатів дослідження:

У період апробації запропонованих нами уроків зарубіжної літератури за творами згаданих авторів: Джоан Роулінг «Гаррі Поттер та Таємна кімната», Райнер Марія Рільке «Пісня про Правду», Маркус Зузак «Крадійка книжок», Стівен Кінг «Сяйво», були використані такі види вправ:

- бесіда за прочитаним;
- інтерактивна вправа «Звичайний день»;
- вправи для виразного читання;
- інтерактивна вправа «Лист літературному персонажеві»;
- метод «Акваріум»;
- прийом «Дивуй»;
- мозковий штурм;
- інтерактивна вправа «Відгадай героя»;
- «Продовжіть сюжетну лінію»;
- «Асоціативний куц»;
- інтерактивна вправа «Прес-конференція з автором»;
- «Продовж речення»;
- «Ланцюжок подій»;

- інтерактивна вправа «Зробіть людину щасливою»;
- «Опишіть героя»;
- літературна гра «так-ні»;
- «Проектна робота»;
- робота з епіграфом.

За результатами дослідження можемо підтвердити, що запропоновані нами твори виявились цікавішими для школярів 6, 7, 8, 9 класів. У результаті проведеного нами дослідження:

- зросла активність учнів на уроках, оскільки запропоновані нами літературні роботи є невеликими за обсягом, то 89% дітей прочитали їх самостійно;
- мовлення школярів стало більш ініціативним; підібрані твори викликали інтерес учнів; різноманітні вправи використані на заняттях, спонукали дітей до активної роботи на уроці;
- учні стали на 8% більш умотивованими на заняттях;
- на 20% зросла зацікавленість дітей до вивчення зарубіжної літератури;
- діти навчились виявляти у творах мовні засоби (епітети, метаформа, гіпербола), переказувати основні події твору, розкривати головні проблеми та теми літературних робіт, характеризувати образи персонажів, виявляти історичну основу прочитаного твору;
- учні вміють виявляти актуальність теми та проблеми творів, знаходити символи в літературних роботах та трактувати їх, розкривати особливості сюжету твору; характеризувати провідних героїв.

Отже, узагальнюючи результати проведених уроків, можна дійти висновку щодо збільшення інтересу учнів до запропонованих художніх творів зарубіжних авторів та зростання вмотивованості школярів до самостійного читання творів сучасних представників світової літератури.

Вважаємо, що переосмислення змісту літературної освіти сприяє усвідомленню учнями подій, що відбуваються в нашій країні, підвищенню інтересу до читання та формуванню критичного мислення.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі виявлено специфіку навчання зарубіжної літератури в середній школі в умовах переосмислення змісту літературної освіти, що полягає в необхідності заміни творів російських авторів кращими літературними роботами зарубіжних поетів та письменників у зв'язку з дерусифікацією та декомунізацією.

У процесі дослідження здійснено аналіз зарубіжної літератури як шкільного предмету гуманітарного циклу. Виявлено основні завдання вивчення зарубіжної літератури в середній школі, а саме: формування стійкої мотивації до читання творів художньої літератури, ознайомлення учнів із найкращими зразками літератури оригіналу та перекладу, поглиблення уявлень про особливості художньої літератури, формування читацької та мовленнєвої культури учнів, розвиток умінь і

навичок трактування літературної роботи, формування духовного світу, моралі дитини та розвиток творчих здібностей. У роботі описано компетентності, які формує предмет зарубіжної літератури в концепції НУШ (Нової української школи), а саме: спілкування державною та іноземними мовами, обізнаність та самовираження у сфері культури. Завдання предмету зарубіжної літератури для середньої школи (6, 7, 8, 9 класи) полягають у: формуванні інтересу в отримачів освіти до читання, вихованні моральних якостей учнів, формування навичок роботи та аналізу художнього творам, розвитку навичок зв'язного мовлення, наданні уявлень про основні літературні епохи та напрями, вихованні естетичних почуттів та смаку.

У науковій роботі проаналізовано наявні підручники з зарубіжної літератури для учнів 6-9 класів та виявлено особливості навчання цього предмета в умовах оновлення змісту освіти, які були введені після реформи НУШ та процесу дерусифікації з початком повномасштабного вторгнення в Україну. Особливості навчання полягають у введенні нових підходів до навчання літератури (проблемно-тематичний, жанровий, історико-літературний, мультикультурний, компаративний) та оновлення навчальної програми для загальної середньої школи (вилучення російських авторів та їх творів, додавання нових зарубіжних та більш сучасних письменників до оновленої програми).

У магістерській роботі описано методичні принципи навчання зарубіжної літератури: принцип емоційності навчання, принцип толерантності (антидогматичності), принцип країнознавчого підходу, принцип урахування рідної мови та культури, принцип домінуючої ролі вправ та принцип взаємопов'язаного вивчення зарубіжної та української літератур. Охарактеризовані способи і прийоми роботи з літературними творами на уроках зарубіжної літератури: читання художнього твору, виразне читання учителя, читання майстрів художнього слова, навчання виразному читанню, коментоване читання, читання в особах та ланцюжком, мелодекламація, інсценування та рецензування прочитаного та конкурс виразного читання.

У практичній частині магістерської роботи представлена розроблена в процесі дослідження серія уроків для середньої школи з вивчення творів, яких немає в офіційній програмі. Для 6 класу підібраний роман «Гаррі Поттер та філософський камінь» Джоан Роулінг. Для учнів 7 класу запропоновано твір «Пісня про Правду» Райнера Марія Рільке. Для 8 класу - ознайомлення з романом «Крадійка книжок». Для 9 класу обрано роман «Сяйво» Стівена Кінга. Для кожного уроку розроблено та представлено такі види вправ: бесіда за прочитаним, інтерактивна вправа «Звичайний день», вправи для виразного читання; інтерактивна вправа «Лист літературному персонажеві»; метод «Акваріум»; прийом «Дивуй»; мозковий штурм; інтерактивна вправа «Відгадай героя»; «Продовжіть сюжетну лінію»; «Асоціативний кущ»; інтерактивна вправа «Прес-конференція з автором»; «Продовж речення»; «Ланцюжок подій»; інтерактивна вправа «Зробіть людину щасливою»; «Опишіть героя»; літературна гра «так-ні»; «Проектна робота»; робота з епіграфом.

Отже, всі поставлені завдання виконано, результати проведеного дослідження узагальнено і визначено шляхи подальшої роботи над темою.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Балящук М. Тенденції формування та розвитку пілотного проєкту щодо впровадження нового державного стандарту базової середньої освіти. «Освіта в умовах війни» : освітянський альманах / Упор. Г. І. Литвинюк, Л.О.Гапон, Г.П.Федун. Тернопіль: «Підручники і посібники», 2023. 97 с.
2. Бахрушина В. М., Белів М. І. Казка Шарля Перро "Попелюшка" в дзеркалі кіно (Уроки коментованого читання із залученням кіноверсій Уолта Діснея та режисера Михайла Шапіро) // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. 2000. 12-13 с.

3. Беззуб І. *Реформа середньої освіти в Україні*. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2367:reformaserednoji-osviti-v-ukrajini&catid=8&Itemid=350
4. Богданець-Білоskalенко Н., Фідкевич О. Зарубіжна література: підруч. для 6 кл. закл. загальн. середн. Освіти. Київ : Грамота, 2023. 240 с.
5. Богданець-Білоskalенко Н., Фідкевич О. Зарубіжна література: підруч. для 5 кл. закл. загальн. середн. Освіти. Київ : Грамота, 2022. 256 с.
6. Верстюк О.В. Дерусифікація української освіти: проблеми та перспективи. К. : Київський університет імені Тараса Шевченка. 2022. 244 с.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. Київ; Ірпінь : ВТФ "Перун", 2001. 1440 с.
8. Волощук Є., Слободянюк О. Зарубіжна література: підруч. для 6-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Генеза, 2020. 256 с.
9. Волощук. Є. Зарубіжна література : підруч. для 5-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Генеза, 2022. 240 с.
10. Волощук Є., Слободянюк О. Зарубіжна література : підруч. для 8-го кл. загаль- ноосвіт. навч. закл. Київ : Генеза, 2016. 288 с.
11. Волкова Н.П. Педагогіка. Київ : Видавничий центр „Академія”, 2001. 576с.
12. Глотов О. Л., Щавурський. Б. Б. Зарубіжна література : підручник для 5 кл. закладів загальн. середн. освіти Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2022.
13. Горлова О. *Шляхи формування толерантної комунікації та риторичної культури у процесі роботи з літературним твором*
URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/28296/1/Horlova.pdf>
14. Дорофеєва Н.І., Касьянова С. П. Зарубіжна література: Підручник для 7 кл. середніх загальноосвітніх закладів. Київ : Вежа, 2007. 304 с.
15. ДСТУ 898-2020. Постанова Кабінету Міністрів No 898 від 30 вересня 2020 р.
16. Дедюєва Н.В. *Аналіз підручника "Зарубіжна література 8 клас (за оновленою програмою)*. URL: <https://vseosvita.ua/2-1a11>
17. Дедюєва Н.В. *Аналіз підручника "Зарубіжна література 9 клас (за оновленою програмою)*. URL: <https://vseosvita.ua/2-1a1k>

18. Дзюба І.М. Дерусифікація України: шлях до незалежності. Київ : Смолоскип. 2022. 280 с.
19. Зарубіжна література 6 – 9 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.zarubizhna.literatura-6-9.pdf>
20. Ісаєва О. О., Клименко Ж. В. Зарубіжна література : підруч. для 5 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : УОВЦ «Оріон», 2022.
21. Ісаєва О. О., Клименко Ж. В., Мельник А. О., Бицько О. К. Зарубіжна література : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : УОВЦ «Оріон», 2017. 304 с.
22. Ісаєва О. О. Виразне читання: Методичні поради щодо його проведення та оцінювання за 12-бальною системою // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. 2001. 17с.
23. Мілянська Н. Р. Зарубіжна література : підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Тернопіль : Астон, 2017. 304 с.
24. Кадоб'янська Н. М., Удовиченко Л. М., Снегірьова В. В. Зарубіжна література: підруч. для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Освіта, 2022. 240 с.
25. Карпенко Н.М. Організаційно економічний механізм державного регулювання розвитку загальної середньої освіти в Україні : дис... кандидата наук з державного управління за спец. 25.00.02. Харків, 2017. 216.
26. Кадоб'янська Н., Удовиченко Л., Снегірьова В. Зарубіжна література: підруч. для 6-го кл. закл. заг. серед. освіти
27. Кадоб'янська Н. М., Удовиченко Л. М. Зарубіжна література: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Харків : ТОВ «СИЦІЯ», 2017. 272 с.
28. Кирилюк З. В. Зарубіжна література. Античність. Середньовіччя. Відродження. Бароко. Класицизм / З. В. Кирилюк. Тернопіль : Астон, 2002. 259 с.

29. Ковбасенко Ю. І., Ковбасенко Л. В. Зарубіжна література : Підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Літера ЛТД, 2021. 334 с.
30. Ковбасенко Ю. І., Ковбасенко Л. В. Зарубіжна література : підручник для 9 класу загально освітніх навчальних закладів. Київ : Літера ЛТД, 2017. 304 с
31. Ковбасенко Ю. І. Україна в житті і творчості письменників / Юрій Іванович Ковбасенко // Тема. 2002. 31 -37с.
32. Клименко ж. в. Зарубіжна література: Підруч. для 6 кл. загальноосвіт. навч. Закл. Київ : Навч. книга, 2006. 368 с.
33. Кольбух Р., Пріма Р. *Суть принципу емоційності навчання та умови його реалізації.*
[URL:https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/13/visnuk_13.pdf](https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/13/visnuk_13.pdf)
34. Кочан І. М. Словник-довідник із методики викладання української мови / І. М. Кочан, Н. М. Захлюпана. – [2-е вид., виправлене і доп.]. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. 306 с
35. Кравченко В.О. Дерусифікація української освіти: теоретичні та практичні аспекти. Київ : Освіта України. 2022. 320 с.
36. Кремень В. Г. Проблеми якості української освіти в контексті сучасних цивілізаційних змін. *Український педагогічний журнал.* 2015. (№ 1). С. 8–15.
37. Лященко. О, Топузов О. *Науковий супровід модернізації змісту базової середньої освіти: проблеми і виклики*
URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/247/199>
38. Малафіїк І.В. Дидактика: Навчальний посібник. – Київ : Кондор, 2005. – 397 с..
39. Мацевко-Бекерська Л. В. Методика викладання світової літератури: навч.-метод. посіб. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 296 с.
40. Методика викладання в школі: теорія та практика / С. В. Петков, С. Д. Коломоєць. Київ : 2021. 216 с.
41. Мірошніченко Л. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах. Київ : Вища школа, 2007. С. 8.

42. Мірошніченко Л. Ф. Методи викладання світової літератури в школі // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. 1999. № 12. 41с.
43. Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти.
URL:<https://drive.google.com/file/d/1VcmR4LmueemuTyXWO2wcaGO22ME-IIEh/view>
44. Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (у редакції 2023 року) URL:
<https://drive.google.com/file/d/1VcmR4LmueemuTyXWO2wcaGO22ME-IIEh/view>
45. Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти URL: <https://drive.google.com/file/d/1w-gxICvsHQg9J4NRPioLfmnQBDUiDYK7/view>
46. Наказ Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2022 року № 698. Зарубіжна література 6-9 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. URL:
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.zarubizhna.literatura-6-9.pdf>
47. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України від 25.06.2013 URL:
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
48. Нова українська школа: порадник для вчителя / Н.М. Бібік. Київ, 2018. 160 с.
49. Ніколенко О. М., Корнєва Т. М., Орлова О. В. та ін. Світова література : підруч. для 5 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : Грамота, 2013. 296 с.
50. Ніколенко О.М., Зуєнко М.О., Стороха Б.В. Зарубіжна література: підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : Грамота, 2016. 287 с
51. Ніколенко О.М., Зуєнко М.О., Стороха Б.В., Туряниця В.Г., Орлова О.В. Зарубіжна література: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : Грамота, 2017. 176 с

52. Ніколенко О.М., Конєва Т. М., Орлова О.В. та ін.. Зарубіжна література: підручник для 7 кл. загальноосвіт. навч.закл. Київ : Грамота, 2015. 272 с
53. Ніколенко О. М., Конєва Т. М., Орлова О. В., Зуєнко М. О., Кобзар О. І. Зарубіжна література. 5 кл. : підруч. для закл. загальн. середн. освіти Вид. 2-е, доопрацьоване відповідно до чинної навчальної програми . Київ : Грамота, 2018. 256 с.
54. Ніколенко О. М., Столій І. Л. Зарубіжна література. 8 клас: Підруч. для загальноосвіт. навч. закл. — Харків : АН ГРО ПЛЮС, 2008. 336 с.
55. Орлова О. В. Методика навчання зарубіжної літератури : навч.-метод. посіб. для підготовки здобувачів освітнього ступеня «бакалавр» філологічних спеціальностей педагогічних закладів освіти. Полтава : ПНПУ, 2021. 109 с.
56. Паращич В. В., Фефілова Г. Є. Зарубіжна література. 8 клас: підручник для загально-освіт. навч. закл. Харків : Вид. група «Основа», 2016. 334с.
57. Паращич В. В., Фефілова Г. Є. Зарубіжна література. 9 клас : підручник для 9 класу за загальноосвіт. навч. закл. Харків : Вид. група «Основа», 2017. 304 с.
58. Пентилюк М. І., Окуневич Т. Г. Сучасний урок української мови. Харків : Вид. група “Основа”, 2007. 176 с.
59. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання/ О. Пометун, Л. Пироженко. Київ. 2005. 12 – 23 с.
60. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249613934>
61. Севрук К. О. Методи та прийоми викладання зарубіжної літератури в школі.
62. Сердюкова Т. Р. Репродукції картин - не просто ілюстрації до твору, а засіб кращого його осмислення (Уроки за повістю М. Гоголя "Тарас Бульба" // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. — 2001. — № 10. — С. 18-19.
63. Слоневська І. *Принцип діалогізму як одна з основ гуманізації змісту літературної освіти*

URL: file:///C:/Users/Asus/Downloads/116-Article%20Text-187-1-10-20180601.pdf

64. Степанишин Б. І. Викладання української літератури в школі: Методичний посібник для вчителя. Київ : РВЦ "Проза", 1995. 111-112 с.
65. Степаненко В.А. Дерусифікація України: правові та політичні аспекти. Київ : Знання. 2022. 256 с.
66. Удовченко Л. *Проблема вивчення образів персонажів у підручниках із зарубіжної літератури для старшої школи.* URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24761/1/L_Udovychenko_PSP_20_IF.pdf
67. Фідкевич О., Богданець-Білокаленко Н. Нова українська школа: теорія і практика формувального оцінювання у 3–4 класах закладів загальної середньої освіти : навчально-методичний посібник. Київ. 2020. 96 с.
68. Фіцула М.М. Педагогіка. Київ : Вид.центр „Академія”, 2002. 528с.
69. Хомишин І. *Напрями реформування шкільної освіти* URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/jan/15425/15.pdf>
70. Швайка Т. С. Кіно має стати помічником, а не ворогом літератури // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. 2000. (№ 11). 52-54с.
71. Шевчук Т.В. Дерусифікація української освіти: історичний аспект. Київ : ЛІБЕРА. 2022. 224 с.
72. Штейнбук Ф. М. Методика викладання зарубіжної літератури в школі: Навчальний посібник . Тернопіль : Мандрівець, 2009. 280 с.
73. Штейнбук Ф. М. Вивчення зарубіжної літератури. 11 клас. Харків : Видавництво "Ранок", 2003. 110-111 с.
74. Щавурський Б.Б. Світова література : підручник для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. Тернопіль : Навчальна книга — Бог дан, 2016. 302 с.
75. Юзьков М.І. Дерусифікація України: філософські аспекти. Київ : Національний університет «Києво-Могилянська академія». 2022. 160 с.

76. Ялтанець Т. Л. Методичні прийоми на уроках зарубіжної літератури // Всесвітня література та культура в середніх навчальних закладах України. 2003. (№ 4). 5-6 с.

ДОДАТОК 2

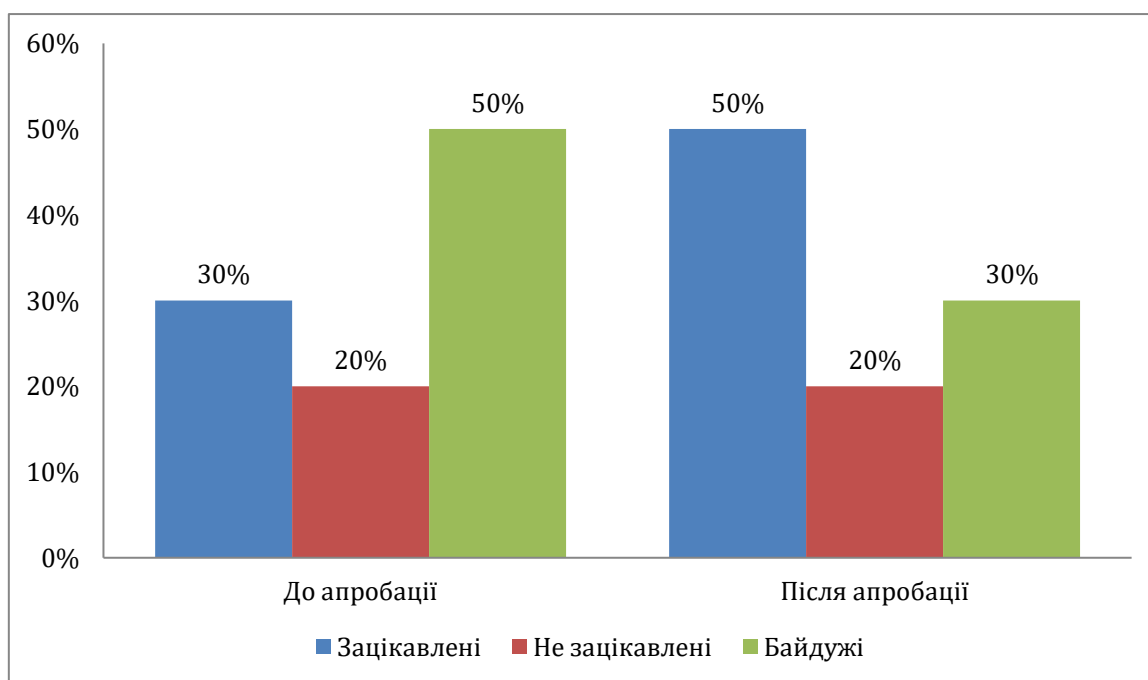

Рис. 1 Динаміка змін у ставленні учнів до вивчення зарубіжної літератури

ДОДАТОК 3

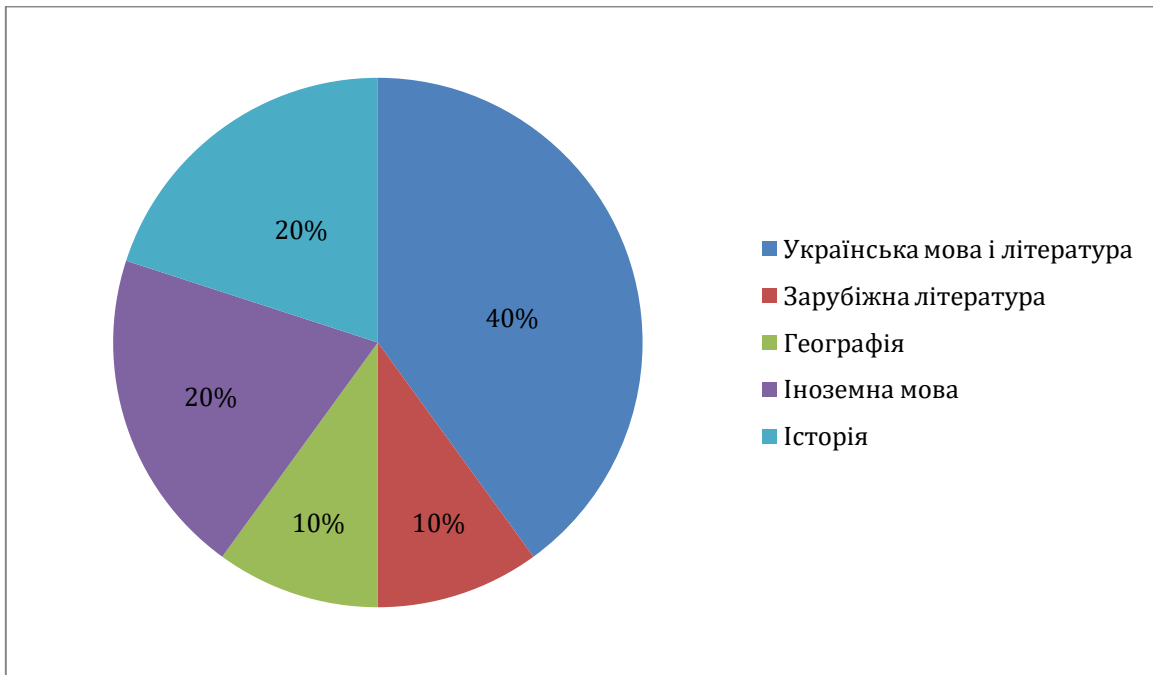

Рис. 2 Частка уроків зарубіжної літератури в шкільному циклі гуманітарних дисциплін

ДОДАТОК 4

Урок 6 клас.

IV. Вправа для виразного читання:

Гаррі ледь не скрикнув із несподіванки, але вчасно стримався. Маленька істота на ліжку мала великі кажанячі вуха і вирячені зелені очі завбільшки з тенісний м'яч. "Ага, то ось хто сьогодні вранці стежив за мною із живоплоту", — здогадався він.

Поки вони розглядали одне одного, з коридору долинув голос Дадлі:

— Можна взяти ваші плащі, містере й місіс Мейсон?

Істота зіскочила з ліжка і вклонилася так низько, що кінчик її довгого тоненького носа торкнувся килима. Одягнена вона була у якусь стару наволочку з прорізами для рук і ніг.

— Е е... привіт, — боязко мовив Гаррі.

— Гаррі Поттер! — вискнула істота пронизливим голосочком (унизу його, мабуть, теж почули). — Добі так давно хотів зустрітися з вами... Це така честь...

— Д дякую, — промимрив Гаррі.

Скрадаючись уздовж стіни, він опустився на стілець біля великої клітки, у якій спала Гедвіга. Він хотів запитати: "Що ти таке?", але подумав, що це звучатиме не вельми делікатно, і тому спитав:

— Хто ти такий?

— Добі, паничу. Просто Добі. Ельф домовик, — обізвалася істота.

— Ох!.. Справді? — здивувався Гаррі. — Е е... я б не хотів бути нечемним, але... зараз не найкращий час для того, щоб у моїй спальні був ельф домовик.

З вітальні долинув гострий, нещирий сміх тітки Петунії. Ельф похнюпився.

— Не те, що я тобі не радий, — швиденько додав Гаррі, — але... е е... чому ти опинився саме тут?

— На те є причина, паничу, — поважно відповів Добі. — Добі прибув, щоб сказати вам, паничу... ні, це непросто... Добі думає, з чого починати...

— Прошу сідати, — ввічливо показав на ліжко Гаррі. На його жах, ельф раптом розридався — і то дуже голосно.

— "П-прошу сідати"!.. — лементував він. — Ніколи... ще ніколи...

Гаррі здалося, ніби голоси внизу затихли.

— Я перепрошую, — прошепотів він. — Я не хотів тебе образити.

— Образити Добі! — мало не задихнувся ельф. — Жоден чарівник ще ніколи не розмовляв з Добі як з рівним.

"Тсс!" — запанікував Гаррі і підштовхнув Добі назад на ліжко, де той почав гикати, нагадуючи якусь велику і потворну ляльку. Нарешті він опанував себе і вп'явся в Гаррі своїми зеленими очима, які сльозилися від захвату.

— Ти, мабуть, просто не зустрічав нормальних чарівників, — підбадьорливо сказав йому Гаррі.

Добі захитав головою. Потім, без попередження, підстрибнув і почав люто битися головою в шибку, приказуючи: "Поганий Добі! Поганий Добі!"

— Перестань! Що ти виробляєш? — зашипів Гаррі, скочив на ноги і знову посадовив Добі на ліжко. Гедвіга прокинулася, голосно ухнула і шалено забилася крильми об клітку.

— Паничу, Добі мусив себе покарати, — пояснив ельф, очі якого дивилися вже трохи скося. — Паничу, Добі мало не сказав чогось поганого про свою родину.

— Твою родину?

— Родину чарівників, яким прислуговує Добі... Паничу, Добі — ельф домовик, і він зобов'язаний вічно служити одному домові й одній родині.

— А вони знають, що ти тут? — поцікавився Гаррі. Добі здригнувся.

— Ой, ні, паничу, ні... Добі мусить якнайтяжче покарати себе за це. Добі мусить прищемити собі вуха дверцятами духовки. Якщо вони колись про це довідаються, паничу...

— А хіба вони не помітять, коли ти прищемиш вуха дверцятами?

— Сумніваюся, паничу. Добі завжди себе за щось карає. Так велять господарі. Нагадують, що зайве покарання Добі ніколи не зашкодить.

— А чом ти не покинеш їх? Чом не втечеш?

— Паничу, ельфа домовика треба відпустити. А та родина ніколи не відпустить Добі на волю... Добі служитиме їм аж до самої смерті...

Гаррі приголомшено подивився на ельфа:

— А я ще думав, який я нещасний, що мушу прожити тут ще один місяць, — сказав він. — Після цього Дурслі видаються мало не святими. А чи не може тобі хтось допомогти? Може, я?..

Майже відразу Гаррі пошкодував про сказане. Добі знову розридався від вдячності.

— Будь ласка, — нажахано зашепотів Гаррі, — будь ласка, заспокойся. Якщо Дурслі щось почують, якщо дізнаються, що ти тут...

— Гаррі Поттер питає, чи він може допомогти Добі!.. Паничу, Добі чув про вашу велич, але про вашу доброту він ніколи не знав...

Гаррі, відчувши, що його обличчя аж палає, заперечив:

— Хоч би що ти чув про мою велич, то все дурниці. Я навіть не найкращий першокласник у Гогвортсі, а от Герміона...

Але раптом Гаррі затнувся, бо згадка про Герміону засмутила його.

— Гаррі Поттер сором'язливий і скромний, — шанобливо вимовив Добі, а його круглі очі аж сяяли. — Гаррі Поттер навіть не згадує про свою перемогу над Тим Кого Не Можна Називати.

— Над Волдемортом? — перепитав Гаррі. Добі сплеснув долонями, підняв руки над своїми кажанячими вухами і простогнав:

— Ой, не називайте цього імені, паничу! Не називайте цього імені!

— Перепрошую, — швиденько вибачився Гаррі. — Я знаю багатьох людей, які не люблять його називати: мій приятель Рон...

ДОДАТОК 5

Урок 7 клас.

V. Вправа для виразного читання.

Коли наступного разу я йшов повз вікно Евальда, він мені моргнув, посміхнувшись:

— Чи Ви не обіцяли чогось дітям?

— А саме?

— Та коли я переповів їм Ягорову історію, вони пожалкували, що в ній не з'являється Бог.

Я стривожився:

— Що? Історія без Бога? Та як це можливо?

А потім зміркував:

— Справді, як я зараз пригадую, сама історія анічогісінько про Бога не говорить. Не збагну, як те могло трапитись. Коли б навіть хтось того від мене вимагав, то й тоді, гадаю, я б усе своє життя про те роздумував — і даремно.

Мій друг посміхався з мого хвилювання:

— Не варто вам так турбуватись, — перебив він лагідно, — про мене, ніколи й не можна знати заздалегідь, чи є Бог в якійсь історії, аж доки її цілковито не скінчено. Бо навіть коли їй до кінця залишається якась пара слів, або ж пауза триває за останнім словом розповіді, — Бог іще може прийти!

Я похнюпився, а кривий сказав іншим тоном:

— Чи Ви не знаєте ще чогось про тих руських співців?

Я задлявся з відповіддю:

— Звичайно, знаю, та чи не ліпше, Евальде, поговорити нам про Бога?

Він захитав головою:

— Я дуже бажаю почути якнайбільше про тих дивовижних осіб, бо не відаю про них гаразд — то й думаю про те завжди — особливо, як хтось до

мене завітає, — обернувся головою до кімнати, але його очі швидко й зніяковіло глянули на мене:

— Але ж то, певно, неможливо, — додав він поспішно.

— Чому неможливо, Евальде? І з Вами може трапитись чимало такого, в чому відмовлено людям, які володіють ногами — бо, йдучи, вони багато дечого не помічають, а на дещо зовсім не зважають за бігом. Вам же, Евальде, приречено Богом бути непорушним серед усякого поспіху. Адже, Ви почуваете, як усе рухається навколо Вас? Буває, хтось полює на когось цілими днями, а коли вже наздожене, то й говорити з ним не в силі — так захекався. Ви ж, друже мій, сидите собі побіля вікна й очікуєте. І з такими, як Ви, завжди щось трапляється. Ваша доля цілком своєрідна. Зважте-но: навіть Іверська ікона Божої Матері в Москві часом покидає свою капличку, подорожуючи в чорному візку четвернею туди, де якесь свято — чи хрестини чи смерть. І до Вас повинно все прийти і..

ДОДАТОК 6

Урок для 9 класу. Уривок з роману Стівена Кінга «Сяйво». Пропонується учням для порівняння авторського тексту з екранізацією твору.

Він став у дверях і намацав на стіні праворуч вимикач. Під стелею загорілися дві лампочки у фігурних скляних ковпаках. Зробивши ще один крок углиб кімнати, Денні оглянувся. М'який ворсистий килим приємного рожевого кольору. Заспокійливого. Двоспальне ліжко під білим покривалом. Письмовий стіл біля великого, закритого ставнями вікна. Під час сезону якому-небудь Затятому Писаці відкривався прекрасний вид на гори, можна було написати про нього додому, рідним.

Хлопчик ступив ще крок від дверей. Там нічого не було — взагалі нічого. Просто порожня кімната, холодна тому, що сьогодні тато палив у східному крилі. Письмовий стіл. Шафа, за розчиненими дверцятами якої був ряд казенних вішалок того типу, який не вкрадеш. На столику — Біблія гідеонівського видання. Ліворуч від Денні були двері у ванну, закриті великим, на весь зріст, дзеркалом. У дзеркалі відображався він сам із побілілим обличчям. Двері були відкриті й...

Денні побачив, як його двійник повільно киває.

Так. Що б це не було, воно було там. У середині. У ванній. Двійник Денні рушив уперед, немов збираючись покинути дзеркало. Він підняв руки й притулив їх до долонь Денні. Потім, коли двері ванної відчинилися навстіж, він відхитнувся униз і вбік. І заглянув усередину.

Довгаста, несучасна, схожа на пульманівський вагон кімната. Підлога викладена малюсінькими кахельними шестикутниками. У далекому кінці — унітаз із піднятою кришкою. Праворуч — раковина, а над нею ще одне дзеркало, з тих, за якими зазвичай ховається аптечка. Ліворуч — величезна ванна на левиних лапах, фіранка душу запнута. Денні переступив поріг і, як у сні, пішов до ванни — ним немовби рухало щось іззовні, як в одному з тих снів, які приносив Тоні, а

отже, розсунувши фіранку, він може побачити що-небудь приємне: що-небудь, загублене татом або забуте мамою, таке, що втішить їх обох...

І хлопчик розсунув фіранку.

Жінка у ванні була мертва вже не перший день. Вона вся покрилася плямами, посиніла, роздутий газами живіт випирає із холодної, облямованої крижинками, води, як острів плоті. Блискучі, великі, схожі на мармурові кульки очі вперлись у Денні. Лілові губи розтягла усмішка, що радше нагадувала гримасу. Груді погойдувалися на воді. Волосся на лобку плило. Руки непорушно вчепилися у насічки на краях порцелянової ванни, як крабові клешні.

Денні заверещав. Однак із губ не зірвалося ні звуку, вереск рвонувся назад, геть і канув у пітьмі його нутра, як камінь у колодязі. Зробивши один-єдиний непевний крочок назад, Денні почув, як лунко заклацали по білих кахельних шестикутниках каблуки, і в ту ж мить обпісявся.

Жінка сідала.

Вона сідала, продовжуючи посміхатися, не зводячи з нього важкого кам'яного погляду. Мертві руки скребли порцеляну. Груді колихалися, як старі-престарі боксерські груші. Тихенько тріснув ламкий лід. Вона не дихала. Уже багато років це був труп. Денні розвернувся й побіг. Він стрілою вилетів із дверей ванної, очі вискакували з орбіт, волосся стало сторчма, як у їжака, що приготувався згорнутися клубком мячиком, роззявлений рот не видавав ні звуку. Хлопчик щодуху підлетів до дверей номера 217, але ті виявилися зачинені. Він загупав по них, і не подумавши, що двері не замкнені й досить просто повернути ручку, щоб вибратися назовні. З рота Денні виривалися оглушливі крики, але вловити їх людським вухом було неможливо. Він міг лише гамселити у двері й прислухатися, як небіжчиця підбирається до нього — плямистий живіт, сухе волосся, протягнені руки — щось, чарівним чином забальзамоване, що пролежало тут, у ванні, замертво, мабуть, не один рік.

Двері не відчиняються, ні, ні, ні.

А тоді почувся голос Діка Геллорана, так раптово й зненацька і такий спокійний, що перехоплені голосові зв'язки малого попустило і він тихенько заплакав — не від страху, а від полегшення.

(Не думаю, що воно може заподіяти тобі шкоду... як картинки в книжці... заплющ очіу воно й зникне.)

Вії Денні зімкнулися. Руки стиснулися в кулачки. Силкуючись зосередитися, він зсугулювся.

(Тут нічого нема, тут нічого нема, взагалі нічого нема, ТУТ НІЧОГО НЕМА, НЕМАЄ ТУТ НІЧОГО.)

Час збігав. І щойно хлопчик почав розслаблюватися, щойно почав розуміти, що двері, мабуть, не замкнені й можна вийти, як вічно мокрі, покриті плямами руки, що смерділи рибою, м'яко зімкнулися на його шиї, невблаганно розвертаючи, щоб Денні глянув у мертве лілове обличчя.